

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az amerikai *Thorn Tillis* és *Chris Coons* szenátor 2019. május 12-én nyilvánosságra hozott egy javaslatot az amerikai szabadalmi törvény 101. és 112(f) cikkének a módosítására. Ezeknek a javaslatoknak az elfogadása, illetve törvénybe iktatása jelentősen megváltoztatná az amerikai szabadalmi törvénynek a szabadalmazható tárgyra vonatkozó rendelkezéseit a 101. cikk szerint és azt, hogy ezt a tárgyat hogyan lehetne igényelni funkcionális kifejezésekkel a 112(f) cikk szerint.

A szenátus szellemi tulajdoni jogügyi albizottsága június 4-én, 5-én és 11-én meghallgatásokat tartott.

a) Javaslat a törvény 101. cikkének módosítására

A szenátorok javaslata annyiban változtatná meg a szabadalmi törvény 101. cikkét, hogy eltörölné a „új” jelzőt abból a mondatrészből, amely szerint a találmánynak újnak kell lennie, és a jelenlegi szövegben egy magyarázó mondatot adna arról, hogyan kell meghatározni a szabadalmazhatóságot. Ennek megfelelően a 101. cikk javasolt szövege a következő:

(a) Aki feltalál vagy felfedez egy hasznos eljárást, gépet, gyártmányt vagy anyagösszetételt vagy azok bármilyen hasznos javítását, arra szabadalmat kaphat e törvény feltételei és követelményei szerint.

A szabadalmazhatóságot e cikknek megfelelően kell meghatározni csak az igényelt találmánynak mint egésznek a figyelembevételével, tekintet nélkül bármilyen igény-pont-korlátozásra.

Ennek a javaslatnak a törvénybe iktatása jelentősen megváltoztatná a szabadalmazható tárgyra vonatkozó próbát, mert hatályon kívül helyezné a legfelsőbb bíróság azon döntéseit, amelyek előírják, hogy az igényelt találmányt szabadalmazhatóság szempontjából mint egész kell figyelembe venni, megkívánva, hogy a törvény a szabadalmazhatóságot pártfogóan legyen megszövegezve.

A két szenátor a három meghallgatási napon majdnem nyolc órán át 45 tanút hallgatott meg. Ezenkívül a meghallgatás résztvevői voltak különböző egyének és szervezetek, többek között jogászprofesszorok, továbbá az Innovációs Szövetség és az Amerikai Gyógyszerkutatók és -Gyártók Szövetsége fejtette ki meglepedettségét vagy aggályait a javasolt törvény-módosítással kapcsolatban.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

14. ábra: A monzai kiállítás magyar csoportjának egyik terme.¹⁷⁴

¹⁷⁴ I. m. (169), p. 160.

A harmadik teremben helyeztük el a fővárosi iparrajziskola gyűjteményes kiállítását. A negyedik terem a székesfőváros reprezentatív terme, falait monumentális gobelinek díszítik, a terem mélyében, fülkeszerű mélyedésben önálló vitrina áll a herendi gyár porcelánjaival, míg a sarkokban művészi könyvkötéseket és ugyanilyen tipografiákat állítottunk ki.

Hogy az elképzelés teljesebb lehessen, említsük meg, hogy a látható farészek (vitrinák, párkányok, lécezesek) narancsszínűre vannak mázolva és fényezve. A sötétmintás szövetanyag: sötétkék alapon sárga és piros virágok, a vitrinák belsejében a falak bevonása színes, világos Bemberg-selyemmel történt. A padló a szőnyegek alatt zöld színű juta-anyaggal van bevonva.

A fenti rövid leírás csak az elrendezés művészi gondolatát akarja ismertetni. A kiállítás tulajdonképpeni anyaga sajnos, nem inédt, ¹⁷¹ nagy részében már más kiállításokon is szerepelt. A rendelkezésre állott rövid idő, de meg nagy szegénységünk sem engedte meg különleges kiállítási tárgyak rendelésre való elkészítését.

A beszámolót Bálint a tanulságok levonásával zárja. Azt tanácsolja, hogy a jövőben ne harmincféle iparművészeti tárgyat válogassanak a monumentálistól a legapróbbakig: „vi-
gyünk kevés, de igen gondosan megválasztott darabokat és ne csináljunk bazárt! ... A má-
sodik tanulság pedig: csak modern szellemtől áthatott újszerű ipar-művészet érdekli az em-
bereket, ezekkel lehet erkölcsi elismerést aratni és csakis ezeket lehet eladni.”¹⁷²

Végül egy rövid hír az építészpáros kitüntetéséről: „A milánó-monzai nemzetközi ipar-
művészeti kiállításon Magyarország csoportját Bálint és Jámbor építőművészek rendezték
és installálták a kultuszminiszter megbízásából. A magyar építészeket ma táviratilag arról
értesítette a kiállítás igazgatósága, hogy a nemzetközi zsűri aranyéremmel tüntette ki őket a
magyar kiállítás rendezésének művészi és újszerű voltáért.”¹⁷³

¹⁷⁰ *Bálint Zoltán*: Magyarország a IV. monzai kiállításon. Magyar Iparművészet, 1930. 7–8. sz., p. 164–165.

¹⁷¹ A kifejezés a latin ineditumból (jelentése: kiadatlan mű) származik.

¹⁷² Bálint: i. m. (170).

¹⁷³ Kitüntetett magyar építészek. In: *Az Est*, 1930. október 25. 243. sz., p. 9.

Nem volt könnyű feladat a kedvezőtlen formájú négy szobából álló teremsort úgy alakítani, hogy a kiállítási anyag artistikus csoportosítása mellett eleget tegyünk a közlekedési kívánalmaknak, a kiállítás ne legyen túlsúfolt, és hogy a heterogén anyag ne tegyen vásári benyomást! Ezt az anyagot kellett némileg logikusan csoportosítanunk tárgyuk és anyaguk, valamint a kiállítók szerint, és ahol a kiállítási anyag kevésbé volt értékes, a bemutatás artistikumával pótolni a belső tartalom másodrendűségét.

Az installációnak, a vitrinák elgondolásának volt egy nívója, valami új, aminek elvitathatatlanul sikere volt, és amire több idegen nemzetbeli művész azt mondta nekünk: ne csodálkozzunk, ha ezzel a rendezési móddal még fogunk találkozni, ezt az elrendezést sokszor fogják utánozni!

Az egyes szobák ablakai a rövid oldalon vannak, emiatt a vitrinákat úgy kellett elrendezni, hogy azok lehetőleg sok világot nyervek, és a kiállítási tárgyak befogadására minél nagyobb fronthosszuk legyen. A vitrinákat tehát kirakatszerűen, lépcsőzetes alaprajzzal és befelé, a világosság felé forduló frontokkal terveztük. A szemközti falat úgy használtuk ki, hogy oda építettük be a kiállítás legmonumentálisabb darabjait, a nagy templomi üvegfestményeket, hátulról mesterségesen megvilágítva. Fehér és staniol-papír háttérrel, ravaszul elhelyezett reflektoros villanykörtekkkel igen artistikus átvilágítást értünk el. A vitrinák rejtett, belső világot kaptak, amivel módunkban volt az egyes kiállítási tárgyak legjobb effektusait kiemelni.

A vitrinák belső berendezésénél eltértünk a megszokott üveg-polcoktól és állványoktól, helyettük különböző nagyságú kockákat és téglányokat készítettünk puhafából. Ezeknek a lapjait két színben, egy sötétkék színű flanell és egy fehéres szövetanyaggal vontuk be, hogy fény- és árnyékdalakat kapjunk: a fényjáték nemcsak, hogy a vitrina belsejét tette változatosabbá és érdekesebbé, hanem az egyes tárgyakat is ritmikusan emelte ki, lévén a háttér hol sötét, hol pedig világos. Ezeket a kirakatszerű vitrinákat sok művész tanulmányozta még a munka folyamán, és mulatságos volt látni, hogy a belső berendezés gondolatát a kéttónusú kockaformákkal — hevenyészett utánzatokban vagy utánérzésben — már ezen a kiállításon is felfedezhettük egyes idegen szekciókban.

Kiállításunk területe négy egymásba nyíló teremből és egy vesztibül-szerű helyiségből állott, az első kiállítási terem főképpen a grafikaé. A következő két terem a különböző iparművészeti ágaké. A termék háttérben a már fentebb említett templomablakokat installáltuk két részben. Mindkét terem ablakmélyedéseiben modern keramikások munkáit állítottuk ki, az ajtók pereméhez komponált posztamenseken kiváló kispasztikai alkotások nyertek elhelyezést.

13. ábra: A monzai kiállítás részlete¹⁶⁹

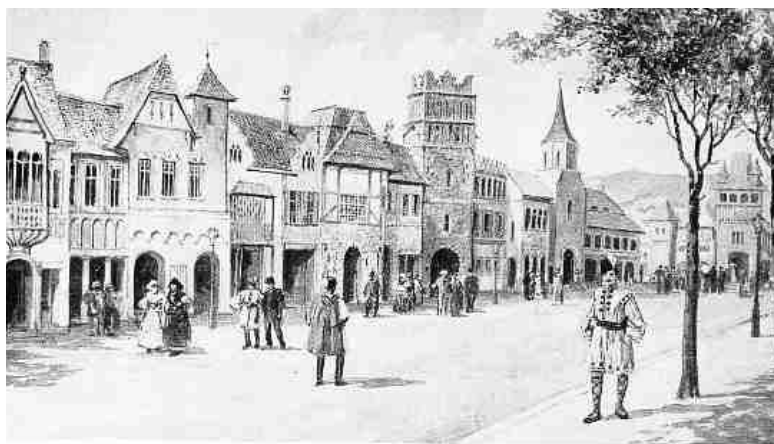
A rangos olaszországi eseményen alkalmazott, szakmai körökben osztatlan elismerésben részesült feladatmegoldásról Bálint Zoltán számolt be a Magyar Iparművészet hasábjain. Az alábbiakban a figyelemre méltó cikk kivonatát közöljük.

Bálint Zoltán az 1930. évi monzai iparművészeti kiállításról¹⁷⁰

Részletek

Magyarországot az olasz kormány meghívása a monzai kiállításra némileg készületlenül találta: nem volt olyan anyagunk, amellyel egy nagy nemzetközi iparművészeti kiállítás keretében hazánkat méltón reprezentálhattuk volna. A meghívást azonban nem lehetett elhárítani, ezért kormányunk felhívta az Országos Magyar Képzőművészeti Tanácsot, hogy rendezze meg a kiállítás magyar osztályát. A Tanács rendelkezésére álló kész anyagból összeválogatta a bemutatásra alkalmasnak vélt tárgyakat, és Ugron Gábor javaslatára Bálint és Jámbor építőművészeket bízta meg a kiállítás művészi tervezésével.

¹⁶⁹ A monzai modern iparművészeti kiállítás magyar csoportjának részlete. Magyar Iparművészet, 1930. 7–8. sz., p. 169.

12. ábra: A londoni kiállítás magyar utcája¹⁶⁶

A kútba esett hivatalos részvétel a philadelphiai világkiállításon

1925-ben több sajtóorgánium is beszámolt arról, hogy Magyarország meghívást kapott a fennállásának 150. évfordulóját világkiállítással megünneplő *Amerikai Egyesült Államoktól* az 1926-os philadelphiai világkiállításon való részvételre. Döntés született arról, hogy mintegy 3,5 milliárd koronás költségvetési forrást különítenek el a magyar háziipari és iparművészeti alkotások bemutatására. Hét magyar építészirodát kértek fel a magyar pavilon megtervezésére; a pályázat első díját Bálint és Jámbor nyerte el. A tényleges költségvetésbe azonban csak 1 milliárd korona került be, amely nem volt elegendő az önálló magyar pavilon felépítésére és berendezésére, így a magyar állam végül csak nem hivatalos jelleggel mutatkozott be az 1926. évi világkiállításon.¹⁶⁷

Monza – a nemzetközi iparművészeti kiállítás magyar szekciójának belső dekorációja

Magyarország 1930-ban rész vett a monzai nemzetközi iparművészeti kiállításon. Addigra három évtized telt el az első, zajos sikert aratott párizsi világkiállítás óta Jámbor és Bálint életében. A monzai kiállításról szóló hírek nem utalnak arra, hogy tudatosan ezt tervezték volna utolsó közös munkájuknak.¹⁶⁸

¹⁶⁶ I. m. (165), p. 80. <https://archive.org/details/hungarianexhibit00earl/page/80>.

¹⁶⁷ A filadelfiai magyar kiállítás tervének bukása. Az Est, 1926, 17. évf. április 22., p. 5. A magyar pavilont Györgyi Dénes tervezte meg, a szervezésbe az Országos Magyar Iparművészeti Társulat (OMIT) kapcsolódott be, amelynek részvételét díszoklevéllel ismerték el.

¹⁶⁸ A cikkünk első részében közölt dokumentumok alapján azonban tudjuk, hogy 1930 novemberében Jámbor kilépett a társas cégből, amely papíron ugyan létezett még egy ideig, de az iroda későbbi építészeti munkája – legalábbis egyelőre – nem ismeretes.

A nagy kiterjedésű, három részre tagozódott kiállítási területet London délnyugati részén, háztömbök között, vasúti pályák áthidalásával alakították ki. A rendezvény főutcája évről évre más külsőt kapott: 1908-ban a bemutatkozó ország után a *Hungarian street* nevet viselte. A magyar utca házaiban a háziipari kiállítás tárgyait helyezték el, azt remélve, hogy a szebbnél szebb kézműves termékek eladásával – az erkölcsi mellett – anyagi sikert is elérnek.

Bálint és Jámbor építészt az egyik főszervező, *gróf Battyhány Lajosné* kérte fel a magyar utca megjelenésének megtervezésére. A feladat embert próbálónak bizonyult, ugyanis az ott álló korábbi építményeknek csak a földszintje volt használható, a többi kulisszaként volt kialakítva. Az épületek szerkezete „elég korhadt és rozoga konstrukció. Ezen lényegesen változtatni nem lehetett. Kötve voltunk a magasságokhoz is és a legtöbb esetben a meglévő nyílásokhoz” – írja Bálint a fent említett levelében. Az építészek óriási küzdelmet folytattak a tulajdonossal, akinek a szándéka szerint csak a festett kulisszákra korlátozódtak volna az átalakítások, amelyeket a lehető legkisebb ráfordítással akart megoldani, és mindemellett még a tervek saját kivitelezéséhez is ragaszkodott. Végül Jámborék számos megoldást „kiveszekedtek”, amelynek eredményeként a magyar utcát szegélyező építmények homlokzatán sikerült felidézni számos elsőrangú magyarországi műemléket.

A kiállítás katalógusából lehet megtudni, Londonban mely épületek meghatározó elemeit mutatták be. Az építészek tudatosan törekedtek arra, hogy az angol fővárosban ne a korábbi kiállításokon megjelenített műemlékek szerepeljenek. A látogatók a *Kőrösfőről* származó hármaskapuzaton keresztül jutottak a magyar utcába. A főbejárattól jobbra eső épület egy főúri kastély külső és belső jellegzetességei alapján lett kialakítva. A másik oldalon álló egyik építmény a keresdi Bethlen-kastély emeleti árkádjait imitálta. A szűkszavú leírás megemlíti, hogy a 16. században a sgraffitókkal való díszítést igen kedvelték *Észak-Magyarországon*; ezt a stílust a fricsi *Bertóthy-várkastély* és a szinnyeújfalui torony másolata reprezentálta. A további építmények homlokzata *Eperjes*, *Késmárk*, *Bártfa* és más városok építészeti motívumait jelenítette meg.¹⁶⁴

A londoni kiállításon felépített kis magyar falut *Kossuth Ferenc* kereskedelmi miniszter külön támogatásban is részesítette. Az egyik házat *Wesselényi Miklósné* rendezte be, ő gyűjtötte össze a berendezéshez szükséges tárgyakat és kézimunkákat.¹⁶⁵ Négy parasztházat eredeti falusi bútorzattal és használati tárgyakkal rendeztek be; a katalógus több oldalt szentel a magyar parasztság tárgykultúrájának, jellegzetes háziipari termékeinek.

¹⁶⁴ Hungarian exhibition: Earl's Court, 1908. London. Gale & Polde, 1908, p. 92–94. és 109.

¹⁶⁵ Magyar falu Londonban. Budapesti Hírlap, 1908. 28. évf., 72. sz., p. 35.

A kor legnevesebb művészeinek, köztük *Ferenczy Károlynak*, *Lotz Károlynak*, *Mednyánszky Lászlónak*, *Munkácsy Mihálynak*, *Paál Lászlónak*, *Rippl-Rónai Józsefnek*, *Vaszary Jánosnak* a festményei mellett számos kisebb szobor, ötvösmunka, *Zsolnay-féle* kerámiaedény és más iparművészeti alkotás szerepelt a magyar teremben.¹⁵⁹

A kiállításra készített, Jámbor Lajos által tervezett karosszékek közül kettő ma az Iparművészeti Múzeum tulajdonában van. Ugyancsak a múzeum gyűjteményében található a *Vásár és a Jegyepár* című, párdarabként nyilvántartott gobelin és a négy ajtófüggöny Vasarytól.¹⁶⁰

Az 1908. évi magyar kiállítás Londonban

1908-ban a londoni *Earl's Court* kiállítási területen Magyarország mutatkozhatott be az angol főváros közönsége előtt. A londoni magyar kiállítás rendezősége meghívta a kiállításra Budapestet is. A részvételtől felső szintű határozat született, a költségekre a közgyűlésnek nyolcvanezer koronát javasoltak megszavazni. A fővárosi közgyűlés azonban csak húszezer koronát volt hajlandó jóváhagyni – feltéve, hogy a kormány fedezi a hiányzó hatvanezer koronát. Időközben a polgármester tárgyalt a témáról a miniszterelnökkel, aki kinyilvánította, hogy a kormány legfeljebb a költség felét kész megtéríteni. A székesfőváros pénzügyi bizottsága végül úgy határozott, hogy negyvenezer koronával hozzájárul a költségekhez.¹⁶¹

A magyar kormány hosszas hezitálása és a támogatás terén megnyilvánuló szűkkeblűség miatt a magyar kiállítás nem tudott komolyabb sikert elérni – ennek ellenére a magyar szervezőket és kiállítókat eltölthette a tisztas helytállás jó érzése.¹⁶² „Otthon kevesen tudják, hogy Londonban most magyar kiállítás van, még kevesebben látták – de annál többen szidják. ... Az a kiállítás helyéhez, költségeihez és a ráfordított időhöz képest elég becsületes, nem aratunk vele nagy dicsőséget, nagy gazdasági hasznunkra sem leszen, de szégyelnünk sem kell magunkat érte” – írta Londonból Bálint Zoltán a hazai építőművészeti folyóirat olvasóinak. A nehézségek ellenére részt vett például a kiállításon *Zsolnay Miklós* nagyiparos, akinek helytállását Bálint meleg szavakkal dicsérte: „Minél több kerámiát látok külföldön, annál nagyobbra becsülöm a mi pécsi gyártmányainkat, amelyeknek világhírét a most már sírban pihenő tipikus magyar zseni alapította meg, Miklós fia pedig épp oly lelkesedéssel, sokszor áldozattal és törhetetlen fáradsággal még fokozni igyekszik.”¹⁶³

¹⁵⁹ I. m. (158), p. 222–223.

¹⁶⁰ *Öriné*: i. m. (157).

¹⁶¹ Budapest Londonban. Pesti Napló, 1908. 59. évf., 77. sz., p. 14. o.

¹⁶² *Radisics Jenő*, az Iparművészeti Múzeum akkor főigazgatója, aki részt vett a kiállítás szervezésében is, a Magyar Iparművészet hasábjain összegezte tapasztalatait, és reagált a hazai sajtóviesszhangra. (A londoni magyar kiállítás. Magyar Iparművészet, 1908. 11. évf., 5. sz., p. 206–217.)

¹⁶³ *Bálint Zoltán*: Londoni levél. Az Earl's Court-i magyar kiállítás és egyebek. A Ház, 1908, p. 82–84.

ra jelentősége van a nemzetközi kiállításokon való részvételnek – a biennálén való szereplést az állami kultúrpolitika egyik célkitűzésévé tette. A magyar állam első ízben 1901-ben, másodjára 1905-ben, majd 1909-től, a magyar pavilon felépítésétől kezdve – kisebb-nagyobb kényszerű megszakításokkal, egészen napjainkig – folyamatosan képviselteti magát a velencei biennálékon.¹⁵⁵

Az 1905. évi, sorrendben a hatodik nemzetközi képzőművészeti tárlatot az olasz király nyitotta meg 1905. április 22-én. Abban az évben a rendezőbizottság fő célkitűzése a képző- és iparművészet egyenjogúságának és összetartozó voltának bizonyítása volt.¹⁵⁶

A magyar terem berendezését, bútorzatát és a régi magyar motívumokat felidéző, aranyozott díszítését Bálint Zoltán és Jámbor Lajos tervezte. Sárga soborsini márványból készült a lábazat és a *Róth Miksa* színes mozaikberakásával díszített kandalló. A terem középpontjában egy mahagóniasztal állt, körülveve hat kárpitozott karosszékkal. A szövetek *Vaszary János* tervezte bazsarózsás motívuma és lilásrózsaszín, acélszürke színvilága a két bejárati ajtó függönyein köszönt vissza. A magyar szecesszió textilművészetének jeles darabjaként számon tartott kárpitokat *Kovalszky Sarolta* szötte.¹⁵⁷

11. ábra: A velencei kiállítás magyar terme. Az előtérben a Jámbor Lajos tervezte karosszékek¹⁵⁸

¹⁵⁵ *Bálványos Anna*: Magyar részvétel a Velencei Biennálén 1895–1948. In: *Magyar művészet a Velencei Biennálén*. Szerk. *Sinkovits Péter*, Új Művészet Alapítvány, Budapest, 1995, p. 39–53.

¹⁵⁶ A velencei kiállítás magyar terme. *Alkotmány*, 1905. 10. évf., 84. sz., p. 10.

¹⁵⁷ *Óriné Nagy Cecília*: Vaszary János iparművészeti tevékenysége. In: *Vaszary János (1867–1939) gyűjteményes kiállítása*. Szerk.: *Veszprémi Nóra*, *Szücs György*, MNG, Budapest, 2007, (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai), p. 103–109.

¹⁵⁸ Velencei kiállítás. *Magyar Iparművészet*, 1905. 4. sz., p. 216.

nemzetközi kiállításon való szereplésüket, hadd idézzünk egy 1902-ben megjelent rövidke újságcikket, amely jól tükrözi a párizsi siker utáni megítélésüket.

Bálint és Jámbor

„E heti lapunkat három művész arcképe díszíti, a legjobb Erzsébet-szobor-tervezet alkotóié. Hogy kicsoda Zala, arról nem kell beszélni, mert már régi művész és mindenki ismeri. Bálintot és Jámbort is mindenki ismeri, de nem régiek. A hírük után itélve mintha már száz esztendő óta dolgoznának, a dicsőség után itélve, melyet eleddig arattak, mintha legalább is hosszú szakállt eresztettek volna. Pedig látnivaló a czimlaprol, hogy nagy es szorgalmas munkájuk közben erre sem értek rá. Bálint Zoltán csak harmincz éves, Jámbor Lajos meg csak harminczegy éves. A világ az ilyen koru embereknek megengedi, hogy még valahol a népség, katonaság között statisztáljanak, ők azonban nem éltek ez engedelemmel. A párizsi kiállítás magyar palotáját ők csinálták s az internacionális pályázaton, tehát nem külön a magyar konkurrensok ellenében, ők nyerték meg a Grand-prix-t. Mióta működnek, minden nagyobb szabású feladatnál ott állnak az ő józan, átgondolt, amellet művészileg lendületes, mindenkor eredeti koncepcziójukkal... Mindenütt, ahol munka van és dicsőség kínálkozik, ott vannak Bálint és Jámborék.”¹⁵³

A további alfejezetekben néhány jelentős nemzetközi kiállításon való szereplésükről szólnunk. Az 1904. évi St. Louis-i világkiállításon való bemutatkozás – amely az első volt a tengerentúlon tartott kiállítások sorában – Magyarországnak szempontjából nem volt sikeresnek mondható.¹⁵⁴ Az iparművészeti csarnok kialakítására meghívásos pályázatot írtak ki – többek között a Bálint és Jámbor építésziroda számára –, de végül a berendezés *Horti Pál* terve alapján készült el.

Az 1905. évi velencei nemzetközi kiállítás magyar osztálya

A velencei nemzetközi kiállítások története 1893-ban kezdődött: ekkor határozták el, hogy egy nemzetközi képzőművészeti biennálé alapításával ünneplik meg az olasz király 1895-ben esedékes ezüstlakodalmát. Az idők során komoly rangot kivívott képzőművészeti eseménynek az első alkalomtól kezdve volt meghívott magyar résztvevője. Kis idő elteltével a magyar kormány – felismervén, a nemzeti sajátosságok bemutatása szempontjából mekko-

¹⁵³ Bálint és Jámbor. *A Hét*. 1902. február 16. 7. sz, p. 106–107. A cikk az Erzsébet királyné emlékművére kiírt pályázat első díjának megnyerése alkalmából íródott – akkor még senki nem sejtette, hogy az emlékmű nem ott, nem úgy, és nem akkor valósul meg...

¹⁵⁴ *Székely*: i. m. (100), p. 159.

10. ábra: A magyar pavilon korabeli ábrázolása¹⁵⁰

A párizsi világkiállítás Magyarországnak dicsőséget, megálmódóinak és megvalósítóinak rengeteg elismerést, sok-sok kiállítójának rangos díjakat hozott. A magyar pavilon megvalósításáért a Bálint és Jámbor építészpáros több magas kitüntetésben részesült: a magyar pavilon tervével és kivitelezésével elnyerték a nemzetközi zsűri építészeti nagydíját. A Grand prix-t a 40 kiállító ország közül csak az olasz, illetve a magyar pavilon érdemelte ki. A magyar uralkodó Jámbor Lajosnak a *Ferenc József-rend* lovagkeresztjét adományozta.¹⁵¹ A francia köztársasági elnök Bálint Zoltánt a Francia Becsületrend lovagkeresztjével tüntette ki.¹⁵²

Mint látni fogjuk, a párizsi világkiállítás csak az egyik csúcspont volt Jámbor és Bálint közös pályafutásában. Mielőtt azonban az időben továbblépnénk, és áttekintenénk a többi

¹⁵⁰ Exposition Universelle 1900 Paris – Pavillon de la Hongrie: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Exposition_Universelle_1900_Paris_-_Pavillon_de_la_Hongrie_bis.jpg.

¹⁵¹ Az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállítás bíráló bizottságainak eredeti jegyzőkönyvei alapján a magyar szent korona országai kiállítóinak és közreműködőinek megítélt kitüntetések hiteles jegyzéke. Budapesti Közlöny, 1900. 34. évf., 218. sz., p. 3–18. A Bálint és Jámbor építészpároson kívül a budai királyi vár építési terveit Hauszmann Alajos szintén Grand prix-t kapott. Más szakcsoportokban is több magyar kiállító nyert nagydíjat.

¹⁵² Különfélek. Magyar Iparművészet, 1901. 4. évf., 5. sz., p. 230.

nemzetközi kiállításon való részvételünk, mint önálló állam és egységes nemzeté, egy nagy hazafias tény volt, a hol a multat az ezredév küzdelmével, a jelent haladó törekvéseinkkel, eredményesen mutattuk be! ... Az öntudatos munkát, nemzeti életünk általános haladását, teljes mértékben elismerte a kiállításon kialakult külföldi közvélemény is és a legvérmesebb reményeket felülmuló módon pecsételte meg a nemzetközi jury ítélete, midőn hazánkat végeredményben, a kiállításban résztvett 40 állam, ország és tartomány között az *ötödik* helyre emelte. ... A tények felsorolása, a jelentősebb adatok közlése meggyőzhet mindenkit arról, hogy azon vállalkozás, mely szerint a magyar birodalom a valódi állapot és helyzethez híven mutattassék be a világnak, e nagy nemzetközi versenyben, minden remélhető várokozáson felül sikerült.”¹⁴⁶

És hogy a tényekről, számszerű adatokról is essék szó: Magyarország 22 helyszínén 3278 kiállítót vonultatott fel (nála lényegesen többet csak az USA és egy kicsivel többet Mexikó).¹⁴⁷ Néhány adat arról, milyen hatalmas mennyiségű tárgyat mozgattak meg: a naplókban 16 993 leltári egység szerepelt, amelyek közül a kiállítás után a tulajdonosok 7116 tárgyat állami hatóságoknak, illetve közintézeteknek adományoztak. Néhány adat az adakozásról: 3517 tárgyat (könyveket, fényképeket, modelleket, műszereket stb.) iskoláknak, tudományos, emberbaráti stb. intézményeknek adtak át. A huszárkiállításból a Magyar Nemzeti Múzeum részére 667 tárgyat, a Magyar Iparművészeti Múzeum részére pedig 9 tárgyat juttattak, a honvéd főparancsnokságnak a Vágó Pál-féle 2 nagy és 10 kisebb huszárképet, a *Ludovika Akadémiának* huszáregyenruhákat adományoztak – és a sort folytathatnánk.¹⁴⁸

A nemzetközi zsűri egyik tagja a következőket írta Erődi Bélának: Ha a kiállítás „győzelemnek mondható, úgy azzá teszi azt a kiállításon részt vett különböző nemzetek részvételének fényes sikere. Ezen népek között nagylelkűsége, művészi hatalma és életrevalósága által az első helyet foglalja el Magyarország, melynek győzelméhez tapsolni szerencsések voltunk. Sehol se találtunk nagyobb buzgóságot, hogy a mi nagy nemzetközi versenyünk fényesen sikerüljön, mint önöknél. Nem tudjuk igazán, mit bámuljunk jobban, vajjon a magyar pavillon csodás izlését és architektúráját-e, mely a magyar nemzet multját varázsolja elénk, vagy a jelenkori kiállítást, mely az új nemzedék képzelhetlen munkásságáról és életképességéről tanúskodik. – Büszkék is voltunk mi, franciák, hogy szemlélői lehettünk a fényes sikernek, melyet kivivott az a nemzet, melyet mi mindnyájan szeretünk s a mely hivatva van Európában olyan fényes szerepet játszani a jövőben, mint a minőben része volt a multban.”¹⁴⁹

¹⁴⁶ Miklós: i. m. (105), Előszó, p. III-IV.

¹⁴⁷ Miklós: i. m. (105), p. 153.

¹⁴⁸ Akit a részletek érdekelnek, az adatokat megtalálja *Miklós Ödön* sokszor idézett művének 268–269. oldalán.

¹⁴⁹ *Erődi*: i. m. (98), p. 59–60.

főcsoportban – Alpár Ignác, Hauszmann Alajos és mások mellett – Bálint és Jámbor kiállítóként is bemutatkozott. A magyar képzőművészeti kiállításról beszámoló *Diner Dénes József* művészettörténésztől idézünk: „Jámbor Lajos és Bálint Zoltán a kik most együtt dolgoznak, azon igyekeznek, hogy az új magyar stílust a modernség motívumaival párosítsák, a mivel azután igen érdekes, tegyük hozzá, hogy jeles eredményeket érnek el; különösen a dekoratív részben, a melyet nagyvonalúan és egységesen képeznek ki.”¹⁴² A Vasárnapi Ujság 1899. 17. számában a Lukács Béla által a párizsi kiállításról írt cikket Bálint és Jámbor három akverelleje díszíti: ezeket a rajzokat is kiállították Párizsban.¹⁴³

A világkiállítás eredményei – számokban, szavakban

A világkiállítás magyar mérlegét a Lukács Béla halála után kormánybiztossá előléptetett Miklós Ödön készítette el 1903-ban megjelent 280 oldalas kötetében, amelyben összegezte a nemzetközi megmérést adatait: a kiállítókat, a saját tulajdonú műtárgyakat rendelkezésre bocsátókat, a bevételeket és a kiadásokat stb.

Párizsban a magyar pavilon bizonyult a leglátogatottabbnak: a kiállítás 6,5 hónapja alatt naponta 5–6000 látogató kereste fel. Az érdeklődés és a tolongás olyan nagy lett, hogy a megnyitás utáni néhány naptól kezdődően korlátozni kellett az egyszerre beengedhető nézők számát. Az 5 millió koronára biztosított műtárgyak „soha nem remélt méltánylásban” részesültek. A francia köztársaság elnöke és kormánya csodálatának adott hangot, és a magyarok részéről megnyilvánuló, rendkívüli bizalomnak tekintette, hogy pótolhatatlan, eredeti műkincsek özönét mutatták be Párizsban. „A magyar pavillon nemcsak építészeti külső megjelenésében, de belső tartalmánál fogva is, minden túlzás nélkül a legnagyobb érdeklődést keltette az összes nemzetek pavillonjai között.” Annak ellenére, hogy tudták: a nemzeti pavilonok csak ideiglenesen állhatnak a Szajna partján, a franciák meg akarták gátolni a magyar palota lerombolását.¹⁴⁴

A legnagyobb sikert az I. és III. összevont főcsoportban, különösen a nevelés- és oktatásügyben érték el. A Jury-superieur elnöke, *Léon Bourgeois* exminiszterelnök azt nyilatkozta: az egész világkiállításon megérdemelt, fényes sikereket vívott ki Magyarország, de a legbüszkébb a közoktatásügy és közművelődés körében elért nagy és feltűnő sikereire lehet.¹⁴⁵

Az elismerésben nem volt hiány. Joggal és okkal lehettek a kiállítás ügyéért oly sokat fáradozók elégedettek. Miklós Ödön így értékelte az eredményeket: „Az 1900-ik évi párisi

¹⁴² *Diner Dénes József*: Magyar képzőművészeti kiállítás. In: Magyarország a párisi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. 19–50.

¹⁴³ A párisi nemzetközi kiállítás magyar pavillonja. Bálint Zoltán és Jámbor Lajos műépítészektől. Vasárnapi Ujság, 1899. 17. sz., p. 272–274.

¹⁴⁴ *Miklós*: i. m. (105), p. 167–171.

¹⁴⁵ *Miklós*: i. m. (105), p. 173.

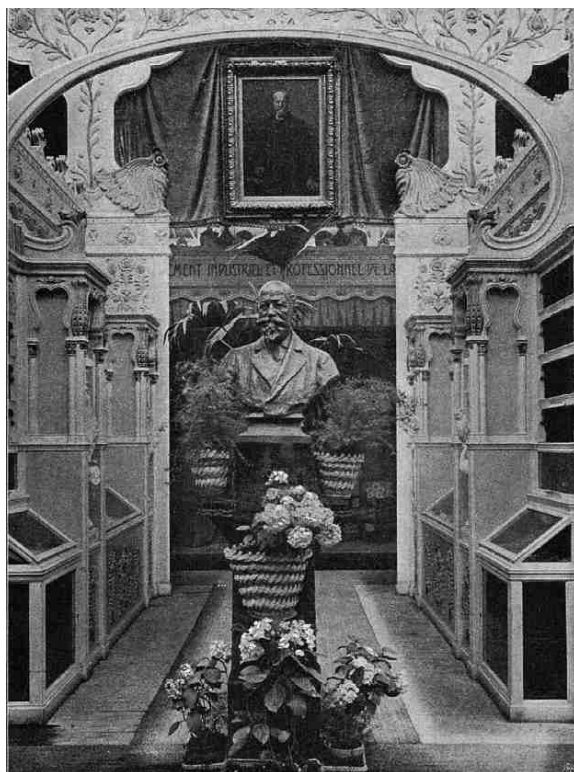
nem mondható minden ízében sikerültnek.” A művészeti szakíróknak sem az összhatás, sem a vitrinek és a drapériák alkalmazása nem nyerte el a tetszését, de azt kénytelen volt elismerni, hogy „a magyar osztály installációjának tagadhatlan eredetisége és az egyes kisebb csoportoknak izléses elrendezése miatt a látogatók érdeklődését felkeltette.” Az iparművészeti kiállítás keretei között mutatták be a historikus belsőépítészeti két frissen elkészült alkotását: a budavári palota Szent István-termét és az új *Parlament* miniszterelnöki szobáját, továbbá a székesfővárosi polgármesteri szobát és a nemrég elhunyt Erzsébet királyné számára készült kerti lak berendezését. Ferenc József rendeleti úton járult hozzá a *Hauszmann Alajos* által román stílusban tervezett Szent István-terem, illetve a felesége számára készült kerti pihenőszoba kiállításához – ez utóbbi *Faragó Ödön* tervei alapján készült, és akkora sikert aratott, hogy a londoni *Victoria and Albert Museum* megrendelte a gyűjteménye számára.¹⁴⁰

A Bálint és Jámbor által elnyert harmadik összevont főcsoport tárgya a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripar volt. A malom-, illetve a szeszipari országos egyesület elnöki tisztségét betöltő *Bosányi Endre* igen elismerőleg írt a kettős szakcsoport installációjáról, amely magától értetődő természetességgel mutatta be a kapcsolatot a mezőgazdasági termények és a feldolgozott késztermékek között. A szél, a víz, illetve a gőz erejével hajtott malmok fejlődéstörténetét bemutató terem „eredeti felfogásra és nagy műízlésre valló architektúráját a búzakaiás képezte, és melynek színhatását az alapszínnek választott legmélyebb sötétkéék discret aranyozással a sima felületeknek aranysárga selyemmel való kárpitozása csak fokozta.” A magyar malmok által forgalomba hozott különféle lisztek és melléktermékek „egy magyar aratóleány szoborműve” alatt, üvegserlegekben voltak csoportosítva. A cukoripar „az izléses elrendezés tekintetében talán még kiválóbb módon” vett részt a kiállításon. „Egy hosszúkás négyszögű terem tiszta secessió-stílusban jávorfából faragott és nyolc mezőre osztott falazatot mutat”. Kétoldalt kapuzatot alakítottak ki, a kapu homlokzatán díszes fémbetűk. A fából kifaragott, felfelé terebélyesedő lombozatot több helyen a magyar címer díszítette. A háttérben arany mozaikkal kirakott fal előtt egy trónon a Szent István palástjával borított *Hungária* ülő szobra foglalt helyet, jobbján az ipart ábrázoló ifjú, balján a mezőgazdaságot megszemélyesítő leányalakkkal. „A terem falburkolatát képező gyönyörű famunka az egyes mezőket elválasztó masszív sárgaréz diszítéssel rendkívül előkelő és a mellett mégis discret izlésre vallott.”¹⁴¹

A Bálint és Jámbor pályatervei alapján elkészült szakcsoporttárlatok után megemlítjük, hogy a képzőművészeti, építőművészeti alkotásokat bemutatni hivatott II. számú, művészet

¹⁴⁰ *Györgyi Kálmán*: Magyarország iparművészeti kiállítása. In: Magyarország a párisi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. 69–83. A budai várban őrzött bútorok megsemmisültek, de a Györgyi Kálmán által említett korabeli másodpéldányok ma is megvannak a londoni múzeumban. 2009-ben bemutatták őket az Iparművészeti Múzeumban rendezett szecessziós bútorkiállításon.

¹⁴¹ *Bosányi Endre*: Magyarország élelmiszeripara. In: Magyarország a párisi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. 145–152.

9. ábra: A Jókai-szoba. Fotó: Erdélyi Mór¹³⁸

Jókai mellett kapott helyet a tudomány két nagy műhelye, a *Tudományos Akadémia* és a Nemzeti Múzeum. A közoktatást berendezett iskolai osztályterem, különböző szemléltető eszközök segítségével mutatták be, ezt követték a kiseddóvó és tanítóképző intézmények, ahol sokféle leleményes játékot állítottak ki. A sort hosszan folytathatnánk a polgári iskolák során keresztül az akkor divatos nőiskolákon át a felsőfokú tanintézetekig. Párizsban a budapesti tudományegyetem bölcsészeti és orvosi fakultása, a műegyetem és a kolozsvári egyetem mutatkozhatott be; ezek az intézmények a földszinten a legszebb helyet foglalhatták el.¹³⁹

Az összevont XII. és XV. – az egyszerűség kedvéért iparművészetinek hívott – szakkcsoport Bálint és Jámbor tervezte installációját a legtöbben elismerő véleménnyel fogadták. Nem így *Györgyi Kálmán*, aki úgy vélte, hogy „a keret, a melyben a csoport bemutatkozott,

¹³⁸ A Jókai-szoba. Fotó: Erdélyi Mór. Vasárnapi Ujság, 1900. 47. évf. 36. sz., p. 590.

¹³⁹ *Erődi*: i. m. (98).

szárságot mutatták be. A helyszíni beszámolók kiemelik, hogy a magyar huszárok története már a honfoglaló magyarokkal kezdődött, majd a *Nagy Lajoshoz*, *Mátyáshoz* és *Rákóczihoz* hú katonákon át az 1848-as szabadságharcig tartott. Mihalik így láttatja velünk a terem fő attrakcióját: „remekül és gazdag pompával kiképezett teremben van *Vágó Pál* és *Pataky László* nagy vászna, mely álomszerű megjelenésben, délibábos magyar tájék fölött a világító őrtűz messze elvonuló füstjében vágató magyar huszárok alakjait korhű kosztümök- és fegyverzetben állítja a néző elé”. A huszárság, amely a világiállítás előtti időszakban nagyon sokat veszített korábbi jelentőségéből, itt ismét megkapta az évszázados küzdelmekben kiérdemelt dicsőségét.

A Bálint és Jámbor által tervezett installációk

Az *Eiffel-toronytól* nem messze kapott helyet az I-es és a III-as összevont főcsoport: a nevelés- és oktatásügy, illetve az irodalom, tudomány és művészet eszközeinek a csarnoka.

A rendezők nem véletlenül állították az első helyre a nevelést és az oktatást – lévén ez képezi a nemzetek haladásának, nagyságának alapját. A kiállítási épületben több helyszínt is kijelöltek a magyarok számára – szerencsére „a magyar tanügyi és kulturális kiállítás a terület fővonalán előkelő és nagy helyet foglalt el”, azonban a földszinten és az emeleten lévő helyszínek egységes kialakítása nem volt könnyű. A tervezők sikeresen oldották meg a feladatot: a magyar csoport úgy „gazdagságával, mint berendezésének stílbeli eredetiségével első tekintetre” magára vonta a figyelmet. Bálint és Jámbor szecessziós stílusban tervezte meg az installációt: a homlokoldalon „diadalkapuhoz hasonló nagy portálékba foglalt nagy üvegszekrények” álltak. Erődi Béla úgy vélte, a vitrinek oszlopfejein álló, magyar motívumú pávák kevésbé illettek a tárgyhoz, de a többi elemtől el volt ragadotva. A magyar tudomány és művelődés történelmi alakjainak mellszobrai fogadták a látogatókat, akik *Szent István*, *Mátyás király*, *Verbőczy István*, *Balassa Bálint*, *Pázmány Péter*, *Bethlen Gábor* előtt tisztelegthettek. A nemzeti lobogókkal, címerekkel, feliratokkal díszített keret „igen izlésesen volt elrendezve.”

Az egyes alosztályokat egymástól elválasztott fülkékben helyezték el. Az oktatás- és nevelésügyi csoportban díszes hely volt fenntartva a nemzet koszorús költője, Jókai Mór művei és egyes emléktárgyai számára. A Párizsba személyesen ellátogató, ott hatalmas sikereket arató írófejedelem élővirágokkal díszített mellszobra körül sorakoztatták fel műveinek százkötetes, a Révai Testvérek által készített díszkiadását, amely a világiállítás nyomdászati nagydíjában (Grand prix) részesült (9. ábra).

a magyar halász- és pásztoréletet bemutató gyűjteménye legszebb darabjait. Az egyik terem plafonját a magyardályai református templom különleges mennyezetének másolatával díszítették, a másikon az építészek népies díszítésű gerendamennyezetet alakítottak ki.

A felső szinten a látogatók először a budapesti szerb templom és a miskolci görögkeleti templom formakincse alapján kialakított helyiségbe léphettek be. Eredetileg csak egy terem volt kijelölve a görögkeleti egyházi kincsek számára, de azok gazdagsága és értéke miatt a következő terem egy részében is ezeket állították ki. *Czobor Béla* akadémikus, művészettörténész szóvá is tette, hogy a VIII. teremnek a beszercebányai *Turcsányi-házból* vett stukkódíszítése nem volt összhangban az ott bemutatott kincsek stílusával.¹³⁴

A IX. teremben a fraknói *Esterházy-vár* kincstárának mennyezetdíszítése alatt elhelyezett pompás arany- és aranyozott edények, ékszerek, miseruhák, ereklyetartók, hímzések, metszetek közül is kiemelkedett Magyarország 1528-ból származó, első ismert színes térképe.¹³⁵ Az ún. erdélyi terem kialakítása a keresdi Bethlen-kastély egyik reneszánsz termét idézte fel, tárlóiban és falai mentén a régi magyar iparművészet részben erdélyi, részben felsőmagyarországi műhelyekben készült, remekbe szabott ötvösművei, bútorai stb. sorakoztak.

A régi magyar könyveknek szentelt XI. terem plafonját Bálint és Jámbor a *Háromszék* vármegyei *Maksa* evangélikus templomának gazdagon kifestett kazettás mennyezete alapján alakította ki. Az itt bemutatott értékek között Mátyás király könyvtárát tizenkét *Corvina* képviselte.¹³⁶ A kiállítás hivatalos katalógusa szerint a felbecsülhetetlen értékű kódexek közül kilencet a császári udvar gyűjteménye, hármat a *Magyar Nemzeti Múzeum* könyvtára adott kölcsön a kiállítás idejére.¹³⁷ A kódexek, ősnymtatványok és könyvkötészeti remekművek mellett díszes főúri öltözetek, kárpitok, festmények emelték a terem fényét.

A következő helyiség a köpcsényi *Batthyányi-várkastély* rokokó stílusában volt díszítve, és a 17–18. század remekbe szabott kézműves termékeiből adott válogatást: edények, kosztü-mök, fém és fajansz asztali készletek, céhjelvények sorakoztak egymás után. A XIII. számot viselő teremben, amelynek plafonját részben a körmöcbányai városháza, részben a sárospataki donjon stukkói díszítették, Mátyás-korabeli és 16. századi, nagy értékű ötvösműveket, ékszereket, hímzéseket, miseruhákat mutattak be a látogatóknak.

A magyar kiállítási csarnok kétségkívül legnagyobb attrakciója az impozáns méretű, 18,5 méter hosszú és 3,5 méter magas huszárterem volt. A látogatók nem győzték magasztalni az ötletet, amellyel az idegen nemzetek által a legjobban kedvelt fegyvernemet, a magyar hu-

¹³⁴ *Czobor Béla*: Magyarország történelmi kiállítása. In: Magyarország a párisi világiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. 1–18.

¹³⁵ A Lázár-térképéknél is ismert, 1528-ban Ingolstadtban készült *Tabula Hungariae* egyetlen példányban maradt fenn. Apponyi Sándor gróf ajándékeként került mai őrzési helyére, a nemzeti könyvtárba.

¹³⁶ Mihálik szerint 12 (9 Bécsből, 3 Budapestről érkezett), Jászai szerint 13, Czobor szerint 9 eredeti *Corvina* volt kiállítva.

¹³⁷ *Catalogue de l'exposition historique installée dans la pavillon de la Hongrie*. Libr. Centrale des Beux-Arts, Paris, 1900, p. 144–153.

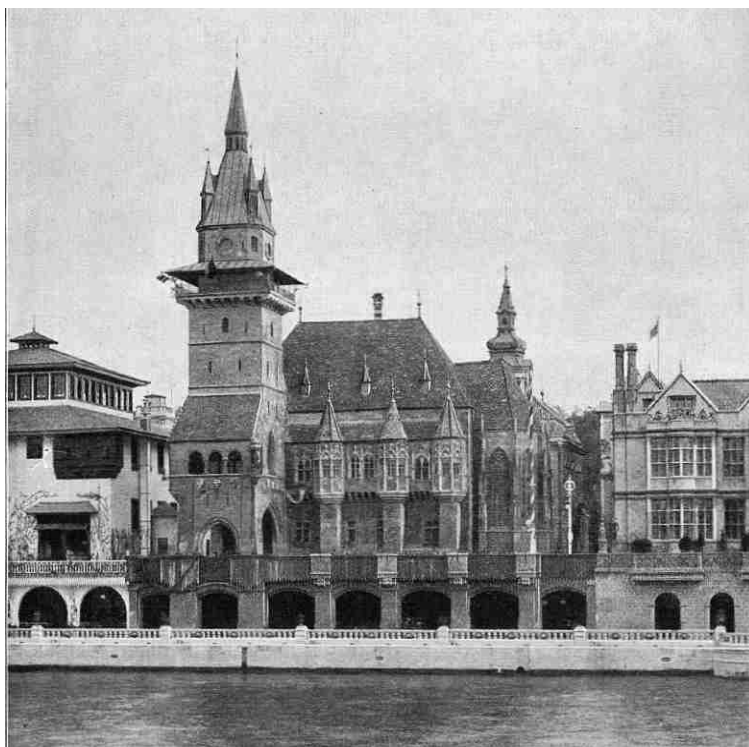
8. ábra: A magyar pavilon főkapuja¹³³

A jáki templom kapuzatát idéző főbejárat a Quai d’Orsay-n kialakított nemzetek utcájáról nyílt, ezen belépve a látogatót *Szent László* legendáját ábrázoló, 15. századi falfestmények és régi síremlékek fogadták. Az első terem mennyezete a pécsi román kori székesegyház mellékhajóinak mintájára fából készült; itt a honfoglalás korának nevezetes emlékeit, köztük a hadászati eszközöket és az *Árpád-házi királyok* éremgyűjteményét mutatták be, a falakon a korszak legkiválóbb épületeiről készült festmények függtek. A pozsonyi városháza főbejáratának *Anjou-korabeli* boltozatát felidéző második terem az *Árpád-házi királyoktól a Luxemburgi Zsigmondig* terjedő korszak relikviáit, köztük az *Aranybullát* és más értékes okleveleket, armálisokat – köztük *I. Ferenc* francia királynak a mohácsi csata után írt kondoleáló levelét – sorakoztatta fel.

A vajdahunyadi vár lovagtermének mintájára kialakított, a *Képes Krónika* illusztrációi nyomán készült freskókkal díszített helyiség fegyverek – köztük *Mátyás király, Zrínyi Miklós* kardja –, illetve zászlók befogadására szolgált. Következett a csütörtökhelyi kápolna szentélyének festett üvegablakokkal megvilágított terme, amelynek díszhelyét a remekművű káposztafalvi nagy szárnyas oltár foglalta el. Az V. és a VI. teremben *Herman Ottó* mutatta be

¹³³ I. m. (132), p. 328.

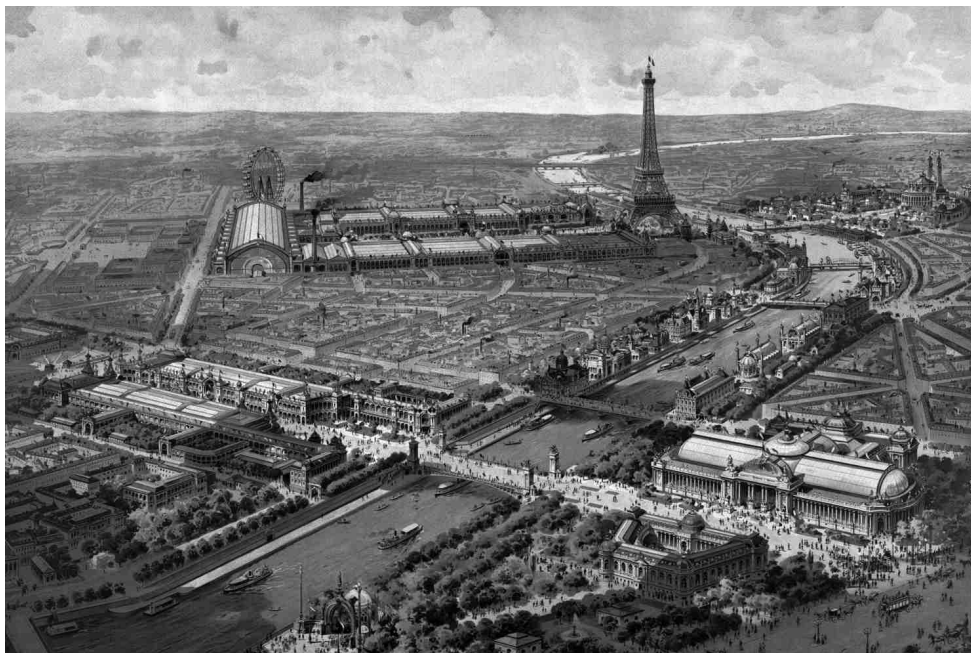
között magasodott a körmöcbányai vártemplom impozáns tornya; annak első emeletén festői loggia nyílt a Szajna felé. A román és gót szárnyat egyfelől reneszánsz, másfelől barokk stílusú épületrészek kapcsolták össze egymással. Itt a díszítőelemeket felsőmagyarországi műemlékek: a már említett Szent Mihály-kápolna homlokzatának, a lőcsei városháza arkádíveinek, az eperjesi *Rákóczi-háznak* és a bártfai városháza érdekes elemeinek hű másolata adta. A barokk részen a díszítőmotívumok a szintén Eperjesen található *Klobusiczky-házzól*, illetve a budapesti szerb ortodox templom tornyáról származtak.

7. ábra: A magyar pavilon a Szajna felől¹³²

A pavilon belső, középső részét négyszögletű udvar foglalta el, amelynek építészeti elemei *Ják* és *Gyulafehérvár* román kori oszlopsorait idézték fel. Az előcsarnokból a keresdi *Bethlen-kastély* és a bártfai városháza lépcsőházának mintájára kialakított lépcsősoron lehetett feljutni az emeletre, ahonnan kellemes látványt nyújtott a román kori kolostorudvar.

¹³² A magyar történelmi pavillon. In: Magyar Iparművészet, 1900. 6. sz., p. 326.

6. ábra: Lucien Baylac: A világiállítás panorámaképe¹³⁰

A történelmi kiállításnak helyet adó magyar épületet *Mihalik József* a Magyar Iparművészet, *Jászai Rezső* pedig a *Magyar Szemle* olvasóinak mutatta be részletesen.¹³¹ *Hornyánszky Viktor* 1901-ben *Erdélyi Mór* gyönyörű fényképeivel illusztrált, reprezentatív kötetet adott ki Magyarország világiállítási szerepléséről – e könyv tanulmányait, továbbá Miklós Ödönnek a kiállítás lezárása után írt összefoglaló munkáját többször idézzük. Az alábbiakban e művek segítségével járjuk be gondolatban a Bálint és Jámbor által megálmodott „tündérpalotát” és annak termeit.

Az építészek a palotabelső építészeti kiképzését és díszítését részben az adott épületszárny külső kialakításának, részben a kiállított tárgyak jellegének, stíluskorszakának megfelelően alkották meg. Az épület egyik homlokzata a Szajna felé (7. ábra), a másik a *Quai d’Orsay*-ra nézett. A folyó felőli front a gótikát mutatta be a vajdahunyadi vár tornyocskákkal ékesített falával és a csütörtökhelyi kápolna szentélyével. A balszárnyon a kassai Szent Mihály-kápolna homlokzata képviselte a kora reneszánsz stílust. A vajdahunyadi rész és a kassai kápolna

¹³⁰ Lucien Baylac: Vue panoramique de l'exposition universelle de 1900: https://hu.wikipedia.org/wiki/Vil%C3%A1gki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1s#/media/F%C3%A1jl:Vue_panoramique_de_l'exposition_universelle_de_1900.jpg.

¹³¹ *Mihalik József*: A magyar történelmi pavillon. Magyar Iparművészet, 1900. 6. sz., p. 325–333. és *Jászai Rezső*: Páris IV. Magyar Szemle, 1901. 20. sz., p. 230–232.

kovácsolt munkáit. *Ferenc József* mindhárom bemutatót megtekintette, majd nagy elismeréssel nyilatkozott az ott látottakról. A próbakiállításon a történelmi tárlat értékesebb darabjai és a huszárterem mellett az ősfoglalkozás csoportját, a XII. és a XV. (iparművészeti) főcsoport keretében kiállítandó tárgyak egy részét – köztük a budai királyi várba készült bútorokat, *Erzsébet királyné* kerti szobájának berendezését, az új országház miniszterelnöki szobáját, a fővárosi polgármesteri szoba bútorzatát, továbbá az iparművészeti iskolában és a szakiskolákban készült munkákat prezentálták.¹²⁷

A párizsi világkiállítás magyar pavilonja

A franciák részéről a megelőlegezett bizalom jeleként lehetett értékelni, hogy a magyar kiállítási épületnek is a legszebb, leglátogatottabb helyen, a Szajna partján kialakított „nemzetek utcáján” (*Rue des nations*) adtak helyet. Amint korábban már említettük, a pavilon külső-belső kialakításának koncepciója azzal az eltökélt szándékkal született, hogy a világnak meg kell mutatni tíz évszázados történelmi fejlődésünk egyházi, hadi és polgári megnyilvánulásait. Az épület kiképzésének fő eszméje a magyar architektúra retrospektív bemutatása volt: ezt a meglévő műemlékek jellegzetes alkotóelemeinek szellemes ötvözésével kívánták elérni.

A kiállításra jó néhány kalauz készült, a helyszíni beszámolóknak se szeri, se száma – ezek vázlatos ismertetése is sok száz oldalra rúgna. A hatalmas kínálatból néhány rangos kiadványt választottunk ki, amelyeket a Bálint Zoltán és Jámbor Lajos tervei alapján elkészült kiállítási elemekre fókuszálva igyekeztünk a lehető legrövidebben kivonatolni. Ez a fejezet a magyar pavilonnal, a következő az építészpáros által tervezett és berendezett főcsoportokkal foglalkozik. A felépítendő kiállítási csarnok kapcsán 1898 nyarán többkörös egyeztetés zajlott *Fittler Kamill* főépítész és a francia hatóságok között – főleg amiatt, hogy az első magyar tervek a megadott területnél nagyobb beépítést tartalmaztak. A francia szervezőbizottság az év végén fogadta el a módosított terveket. Az alagsor rendeltetésében is megállapodtak: oda került a magyar vendéglő.¹²⁸

A kiállítás építési – köztük a magyar pavilon kivitelezési – munkálatai nem készültek el a tervezett időben, ezért a világkiállítást 1900. április 14-én csak formálisan nyitották meg. A magyar pavilon berendezése április 11-én vehette kezdetét, ünnepélyes megnyitóját április 28-án tartották. A negyven résztvevő ország közül a magyar pavilon sorrendben harmadiként vált látogathatóvá.¹²⁹

¹²⁷ A magyar iparművészet főpróbája. Magyar Iparművészet, 1900. 3. sz., p. 104–131.

¹²⁸ *Székelty*: i. m. (100), p. 128.

¹²⁹ *Miklós*: i. m. (105), p. 161–162.

nookról, amely „praktikus, modern, könnyű s magyaros” lett, „a mezőgazdasági csoportban nagyon ügyes a díszítés, az a hatvanhárom méternyi, ritka leleményességgel tökündából, vennyigéből stilizált füzér”. A pompás huszárterem (5. ábra) mindenkinek elnyerte a tetszését, de a történelmi pavilon összes terme „megannyi külön méltánylást és dicséretet érdemlő alkotása a két magyar építésznek, kiknek művészi érzékénél tudásuk s lelkiismeretességük se kevesebb”.¹²⁵

5. ábra: A huszárterem – akvarell

A *Magyarország* tudósítója megemlítette, hogy a sajtóbemutató előtt pár nappal egy berlini lap levelezője „sörízű szellemességgel ’architektonischer Gulasch-nak’ nevezte” a Párizsba tervezett pavilont, amiért az régi magyar építészeti motívumokból van megalkotva. Szerencsére a vendéglátóknak ezzel ellenkező a véleménye: a francia köztársaság elnöke mellett más államférfiak, illetve sok művész is a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a készülő magyar pavilonról. A vendéglátó műépítészek „diszes szecsessziós műtermében nagy és előkelő társaság gyűlt egybe”, akiknek Bálint Zoltán mutatta be a három tágas termet betöltő, a pavilon főhelyét elfoglaló huszárteremről készült pompás tollrajzot és a többi helyiségről készült terveket.¹²⁶

Nemcsak Bálint és Jambor prezentálta a kiállításra készült terveit; általános helyeslés fogadta Lukács Béla kormánybiztos arra irányuló javaslatát, hogy a világkiállításra szánt művek egy részét mutassák be a hazai közönségnek.

A próbakiállítás zömét az *Iparművészeti Múzeumban* rendezték meg, a *Szent István-szobát* *Thék Endre* gyárában állították fel, *Jungfer Gyula* pedig saját műhelyében szemléltette

¹²⁵ A párisi magyar kiállítás terveit. Budapesti Hirlap, 1899. december 14. 346. sz., p. 9.

¹²⁶ A párisi kiállítás magyar terveit. Magyarország, 1899. december 14. 345. sz., p. 8.

Bálint és Jámbor az egyes szakcsoportok installációiról

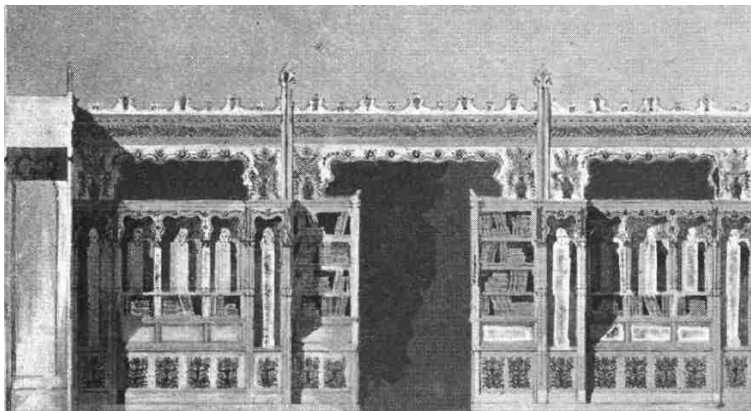
„Ismeretes a párisi kiállítás szervezete, a mely szerint a nemzetek nem lépnek fel önálló pavillonokban, hanem azonos iparaik, óriási kiterjedésű csarnokokban egymás mellett, úgy szólván a legélesebb versenyben kerülnek bemutatásra.

Ez alól a rendszer alól csakis az úgynevezett 'Avenue des puissances étrangères' tesz kivételt, hol az egyes hatalmak, úgyszólván egyediségük megóvására, külön pavillont emelnek. Ezekre a pavillonokra kötelező volt a történelmi stílus, önként érthető tehát, hogy ezt a pavillont Magyarország műemlékeinek legjavából választott motivumsorozatból terveztük; a nagy csarnokban pedig természetesen oda kellett törekednünk, hogy erősebben megkülönböztessük magunkat a többi nemzettől és itt is versenybe lépünk velük, nemcsak iparunkkal, de annak bemutatási módjával. Bele kellett vinnünk a modernséget tervezeteinkbe, de be kellett mutatni azt is, hogy van egyéniségünk, hogy a magyar az a nemzet, mely erős faji jellegével mindenre, a mi itt keletkezik, reá nyomja bélyegét.

A feladat nem volt könnyű és természetes, hogy az eredményt bizonyos szorongással bocsátjuk a világ kritikája alá. Nem várunk sokat, de teljesen ki fog elégíteni, ha sikerült a magyar osztályokat megkülönböztetni a szomszéd államok osztályaitól, ha a kilométernyi távolságokban levő egyes iparcsoportok összetartozóságát feltűntettük azzal, hogy magyaros zamatot hoztunk bele a világ nagy vásárjának abba a részeibe, a melyek a magyarság létét és virágzását hirdetik.”

A szakértőknek és a sajtó képviselőinek 1899. december közepén mutatta be Bálint és Jámbor azokat az installációs terveket, amelyek kialakításával őket bízta meg a kormánybiztosság. Erről az eseményről is számos tudósítás látott napvilágot, közülük most kettőt idézünk.

Bálint és Jámbor Nagymező utcai műtermében számos előkelő vendég és a sajtó munkatársai részvételével zajlott az a bemutató, amelyen a műépítészek a magyar pavilon, illetve az általuk tervezett csoportok belső kiképzésének terveit prezentálták. A látott tervek alapján a *Budapesti Hirlap* újságírója úgy vélte, hogy „a két fiatal mérnök nem csak praktikusán, de szellemesen, sok eredetiséggel, legtöbbször szépen s teljesen modern keretekbe illeszkedve oldotta meg a rájuk bízott feladatot” — és azt is megelőlegezte, hogy sok elismerésben lesz részük, „kivált az ötletek eredetisége tetszik majd”. A cikkíró külön kiemelte, milyen jól sikerült megoldani a hatalmas feladatot: magyar motívumok összegyűjtését, megszerkesztését és ezek alkalmazását a díszítésben. Az építészeknek kéretlenül is nyújtott rengeteg jó tanács mellé az újságíró is odatette a véleményét: úgy látta, a közoktatásügyi csoport túlsúlyos lett, „azt talán levegősebbé, könnyebbé lehetne tenni.” Elismeréssel szólt a magyar csar-

4. ábra: Részlet az I-III. főcsoport installációjának terveiből – akvarell¹²⁴

A kormánybiztos a megbízások kiadása előtt több szakegyesülettel, köztük a *Magyar Iparművészeti Társulattal* konzultált. Kiemelt kérdésként fogalmazódott meg, miképpen lehet a szétszórtnan lévő szakcsoportoknak egységes, a többi nemzet bemutatóitól megkülönböztető jelleget adni. Az iparművészek helyeselték a kormánybiztos intencióját. A kiválasztandó „szakférfúnak ... oly kiforrott, határozott egyéniséggel bíró művésznek kell lenni, a ki egyfelől alkotásaiban egyéniségét önállóan érvényesíteni tudja, másfelől pedig ismernie kell a régi hazai műiparunk emlékeiben fenmaradt s a magyar nép művészi munkáiban fölhasznált díszítési elemeknek és azoknak az alkalmazására nézve észlelhető közös jelleget, a mit jogosan *magyar* típusnak tekinthetünk. E mellett szükséges, hogy az illető alaposan tájékozva legyen a *modern* művészi irányzatokról s törekvésekről. Ilyen művésznek elégséges lesz, ha tudja a kitűzött célt. Ekkor bizonyosan meg fogja találni a módot s a megfelelő eszközöket, hogy a jelzett föladatot megvalósítsa.”

A szaklap elégedetten konstataálta, hogy a nehéz feladat egy részével megbízott „szövetéséges két építész: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos” terveiből látható, hogy a kormánybiztos jó kezekre bízta a nehéz probléma megoldását: meglesz a harmónia a kiállított tárgyak s azok kerete között. Különösen igaz ez az Iparművészeti Társulat befolyása alatt álló XII. és XV. összevont főcsoportban, amelynek kiállítási tárgyai a modern felfogás mellett határozott magyaros jelleget mutatnak. A társulat és az építőművészek álláspontjának összhangját bizonyítja a tervezőknek a terveikhez csatolt szövege, amelyet a lap közzétett, és amelyet keretes írásunkban mi is idézünk.

¹²⁴ Magyar Iparművészet, 1900, 1–2. sz., p. 55.

napi Ujság 1899-ben több, képekkel illusztrált, terjedelmes cikkben számolt be a magyar kiállítási épület terveiről. A pavilon belső helyiségeinek „tervét egyenlő gonddal és szeretettel készítették el a nevezett műépítészek” – vagyis Bálint Zoltán és Jámbor Lajos. A jóváhagyott program alapján úgy az épület külső, mint belső termeiben művészi képet kellett adni Magyarország templomainak, kastélyainak belsőépítészeti díszeiről, felölve a hazánkban az évezredek során virágzott építészeti stílusokat. „Hogy itt nem lehet utánzásról és másolásról szó, az világos. Egy rendes nagyságú szobában, vagy teremben olykor monumentális építészeti részleteket kellett feltüntetni, egy templomot néhol egy kis szobában kellett bemutatni és így a termek nem voltaképi másolatok, hanem az illető kor szellemében készült s még meglevő motívumok fölhasználásával megalkotott interieurök.”¹²⁰

A korabeli sajtó nem győzte magasztalni az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportját alkotó épületek, majd a párizsi magyar pavilon kialakítása során egyaránt érvényesülő elvet: a történelmi stílusok evolúcióját az egyes építészeti korszakok legmarkánsabb, legszebb műemlékeinek közvetlen felidézésével érdemes bemutatni.

A történelmi kiállításnak helyet adó épület mellett a kormánybiztosság külön pályázatokat írt ki egyes összevont főcsoportok tárlatainak megtervezésére, kialakítására. A Bálint és Jámbor iroda a következő szakcsoportok installációinak tervezésére szóló megbízásokat nyerte el: az I. és a III. (Nevelés- és oktatásügy – Az irodalom, tudomány és művészet eszközei), a VII. és a X. (Mezőgazdaság – Élelmiszerek), illetve a XII. és a XV. (Középületek, házak és lakások díszítése és berendezése – Különbféle iparágak). Székely Miklós kutatásai alapján az is kiderült, hogy az építészpáros az installációkért 25 000 forint tiszteletdíjat kapott – ezért viszont a kiállításrendezéssel kapcsolatos összes munkát el kellett végezniük, a tervezéstől az elhelyezésen át a diszpozícióig.¹²¹ A Műcsarnok című lap 1898 novemberében arról tudósít, hogy *M. C. M.* jeliségű tervükkel Bálint és Frommer nyerte meg a „bútor-, építőipar-, interieurök” témájú, egyesített magyar főcsoport művészi elrendezésének megoldására kiírt pályázatot.¹²²

A *Magyar Iparművészet* 1900. évi 3. évfolyama nagy terjedelemben foglalkozik a párizsi világkiállítással – többek között a magyar csoportok Bálint és Jámbor által készített installációs terveivel (4. ábra). A folyóirat 1–2. számának illusztrációi között a XIII. (Fonó-, szövő- és ruházati ipar) installációjának Bálint és Jámbor által készített vázlatait is bemutatja – tehát a korabeli hírek alapján annyit biztosan tudunk, hogy három összevont és egy további főcsoport bemutatóit építészpárosunk tervezte. Az alábbiakban több fontos részletet idézünk a magyar csoportok Bálint és Jámbor által tervezett tárlatairól szóló cikkből.¹²³

¹²⁰ A párisi kiállítás magyar termei. Vasárnapi Ujság, 1899. 51. sz., p. 848–850.

¹²¹ Székely: i. m. (100), p. 132. Székely részben a Magyar Országos Levéltárban, részben a francia nemzeti levéltárban kutatta fel a világkiállításra vonatkozó adatokat.

¹²² Pályanyertes tervek. Műcsarnok, 1898. november 6. 14. sz., p. 124. (A csoport száma helyesen: XV.)

¹²³ A párisi kiállítás magyar csoportjai egy részének installacionális tervei. Magyar Iparművészet, 1900, 1–2. sz., p. 53–56.

3. ábra:

A párizsi nemzetközi kiállítás magyar pavillonja a Szajna felől nézve – akvarell¹¹⁸

A *Magyar Ujság* tudósítása az építészek műtermében megtartott előzetes sajtóbemutatóról szól: „Bálint Zoltán és Jámbor (Frommer) Lajos műépítészek” 1898. november 19-én mutatták be saját műtermükben a terveket. Az eseményen részt vevő újságíró kiemelte, hogy a világkiállításra tervezett épület emlékeztet ugyan a millenniumi kiállítás történeti csarnokára, de a kötelezően előírt feladatot „az építészek teljesen új anyaggal oldották meg, úgy, hogy a vajda-hunyadi lovagterem és csütörtökhelyi kápolna nagyon is jellegzetes és épen azért nem mellőzhető motivumain kívül a millenniumi történelmi csarnok semmiféle részletét nem ismételték meg” – a párizsi magyar pavilon építészeti emlékeink eddig csaknem ismeretlen alkotóelemeiből van összekomponálva.¹¹⁹

A nagyközönség által fokozott érdeklődéssel várt egyik esemény a *Műcsarnok* 1898. évi téli tárlata volt, amelyen a párizsi magyar pavilon díjnyertes terveit is bemutatták. A *Vasár-*

¹¹⁸ Bálint Zoltán és Jámbor Lajos műépítészek terve. *Vasárnapi Ujság*, 1899. 17. sz., p. 269.

¹¹⁹ Ez az az első részben említett és hivatkozott sajtóorgánium, ahol Jámbor Lajos régi és új neve együtt, ebben a formában szerepel, hónapokkal a névváltozásról megjelent híradás előtt. *Magyar Ujság*, 1898. november 19. 321. sz., p. 9.

A megadott határidőig kilenc pályamű érkezett be. A bírálóbizottság a *Páris MCM* jellegű pályázat benyújtóinak, az akkor 26 éves Bálint Zoltánnak és 28 éves Frommer Lajosnak ítélte az első díjat. A pályamű sikere jelentős befolyással volt későbbi érvényesülésükre.

Az *Építő Ipar* 1898. évi 30. számában közölte a nyertes pályázatról *Alpár Ignác* bírálatát. A következő számokban a lap rendre közzétette a bírálóbizottság megbízása alapján Alpár által összeállított írásos véleményét: a 31. számban „*Jakab A.*[sic!] és *Komor Marcell*” második díjat, a következő két lapszámban pedig a harmadik, illetve a negyedik díjat elnyert *Fischer és Messinger*, illetve *Kolbenheyer Viktor* tervét ismertették. Alább néhány gondolatot idézünk a díjnyertes terv bírálatából.

Alpár Ignác véleménye szerint a nyertesek jól használták ki a rendelkezésre álló területet, a helyiségek dimenziói megfelelnek a célnak, és jól vannak megvilágítva. „Külső kiképzés dolgában ez az egyedüli terv, mely minden részletében történelmi motívumok felhasználásával képezi ki a homlokzatot.” A *Szajna* felőli oldalon a vajdahunyadi vár erkélyes részét és a csütörtökhelyi kápolna kórusát ötvözték. A zsűri a sarokra tervezett körmöcbányai vártemplomtorony helyett egy érdekesebb tornyot javasolt volna, véleményük szerint azonban a magyar reneszánsz épületekből „igen sikerült árkádós ház tervezetett”, amely mellé a kassai *Szent Mihály-kápolna* homlokzatát illesztették az építészek. A hátsó homlokzat középrészén a román stílus dominál: a főbejárat a jáki apátsági templom kapuzatát idézi fel. A barokk palota és torony kevésbé nyerte el a bírálók tetszését – véleményük szerint ehelyett inkább az újabbkori építészeti törekvéseket kellett volna bemutatni. Néhány további észrevétel mellett azonban a bírálat pozitív összegzéssel zárul: „Az egész tervezet művészi felfogásra vall s határozottan a mellett tanuskodik, hogy e feladat különböző történelmi motívumok feldolgozásával megoldható leszen.”¹¹⁶ (3. ábra)

Építészeink számára azonban a pavilon terveire kiírt pályázattal sem a feladatok sora, sem a pályázati sikerek nem értek véget. A kormánybiztos a Bálint–Frommer műépítészpárost bízta meg a történelmi pavilon kivitelezésével, és „jóhírű fiatal építészeink” vállalták el az épület belső festészeti díszítését is.¹¹⁷ Mindezekon felül a főcsoportok installációjára 1899-ben kiírt pályázatok közül többet is elnyertek; ezekre a következő oldalakon térünk ki.

Az érintett alkotók és szakemberek hatalmas energiákat fordítottak a világkiállítási előkészületekre, amelyek sorába számos bemutató tartozott. A sajtó hűségesen beszámolt a zártkörű és a nyilvános rendezvényekről egyaránt.

¹¹⁶ A párisi magyar pavillon. *Építő Ipar*, 1898. július 27. 30. sz., p. 192–196.

¹¹⁷ *Miklós*: i. m. (105), p. 157–158.

A nemzeti ügyekért ugyan az egyes országok által kinevezett kormánybiztos volt felelős, de az alapvető kereteket a rendezők szabták meg, a terveket is ők hagyták jóvá. A magyar pavilon terveit többször kellett módosítani – ennek a részleteitől itt eltekintünk. A szakcsoportokon belüli installációkat szintén csak a francia szervezőbizottság jóváhagyása után építhették fel a kiállítók. Ennek a többszörös engedélyezési folyamatnak köszönhetően viszont a francia nemzeti levéltárban, az *Archives nationales*-ban fennmaradt a kiállítás szervezésével kapcsolatos irategyüttes, köztük a magyar vonatkozású levelezés és a magyar pavilon teljes tervanyaga.¹¹²

Magyarország a 18 főcsoport közül egy, a gyarmatügy kivételével valamennyiben részt vett kiállítóként. A szervezők egyes főcsoportokat összevontan, másokat különböző területeken helyeztek el; a magyarok összesen 22 különböző helyen voltak jelen kiállítási anyaggal.¹¹³

A viláckiállítás előkészületei: pályázatok, hazai bemutatók, próbakiállítás

A magyarok mélyen hittek abban, hogy Magyarország az ezredéves kiállítás sikereinek következményeként kapta meg az első önálló bemutatkozás lehetőségét Párizsban. A nemzeti pavilonok stílusának kialakítására vonatkozóan a francia rendezők azt kérték, hogy az egyes államok a nemzeti pavilonjaik kialakítása során törekedjenek építészeti emlékeik bemutatására. Itthon sokan úgy vélték, hogy ez az ajánlás az ezredéves kiállítás történelmi főcsoportja sikerének egyenes következménye. A kiállító országok nemzeti pavilonjaira vonatkozóan a „párisi igazgatóság a milléniumi történelmi csarnok sikerén felbuzdulva, minden kiállító nemzettől megkövetelte, hogy épületeit a maga történelmi műemlékeinek stíljében és motívumaiból állítsa össze.”¹¹⁴

A kormánybiztosság 1897. november 13-án írta ki a nyilvános pályázatot az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállítás magyar retrospektív kiállítása számára emelendő pavilon tervezésére. A kiírás meghatározta a beépíthető terület méreteit, az épület kiállítási célra szolgáló szintjeit (földszint plusz egy emelet), amelyek célja, hogy „a magyar történelmi és iparművészeti tárgyakkal kiállítási helyiségül szolgáljon. ... Az architektúrájának vagy valamely nevesebb hazai műemlékünk szolgáljon előképül, avagy az a modern magyar építészeti törekvéseket tükröztesse vissza. Belseje is ily szellemben képeztesse ki.” A francia szervezők az alagsorban nem kiállítási célú helyiségeket kértek kialakítani. Fontos kíváncsi volt, hogy a pavilont lehetőleg könnyű, ugyanakkor teljesen tűzbiztos szerkezettel (faváz, gipszborítás stb.) kell megtervezni. A pályázat beadási határideje 1898. január 31. volt; a „pályabírószám” hét tagból állt. Az első díjat 1000, a másodikat 600 koronában állapították meg, ezenfelül még további két, egyenként 200 koronás díjról is határoztak.¹¹⁵

¹¹² Székely: i. m. (100), p. 121.

¹¹³ Miklós i. m. (105), p. 141.

¹¹⁴ Magyarország Párisban. Magyar Ujság, 1898. 321. sz., november 19, p. 9.

¹¹⁵ Pályázati hirdetés. Budapesti Közlöny, 1897. november 21, p. 2.

A látogatói bizakodtak abban, hogy egészsége helyreáll. Nem így történt. Az ő hathatós közreműködésével elkészült Ferenc József hídról 1901. január elején a jeges Dunába vetette magát. 53 éves volt.

Szterényi József így emlékezett rá: a kiállítás sikere érdekében „a legerősebb munkát néhány lelkes hazafi végezte, élükön egy államférfiúval, a kiben hazafiság vetekedett önzetlenséggel, kötelességtudás erélyvel, becsületesség lelkesedéssel. Kivehette és tényleg ki is vette részét a dicsőségből mindenki, a kit megillet – csak éppen Ő nem.”¹⁰⁹

Lukács Béla szobrát Grósz (Gárdos) Aladár mintázta meg a zilahi kaszinó számára; a Ligeti Miklós, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos által tervezett síremlékét a kerepesi temetőben állították fel. Az 1904-ben felavatott síremléket az általa patronált zalatnai ipariskola növendékei faragták ki.

1. ábra: Lukács Béla szobra¹¹⁰

2. ábra: Lukács Béla 1904-ben felállított síremléke.
Békei Ödön felvétele¹¹¹

¹⁰⁹ Szterényi József: Előszó. In: Magyarország a párisi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. VII.

¹¹⁰ Grósz (Gárdos) Aladár: Lukács Béla szobra. Uj Idők, 1904. 28. sz., p. 40.

¹¹¹ Uj Idők, 1904. 44. sz., p. 416. Az eredeti síremlék a II. világháború során megsemmisült; a helyére egy egyszerű fekete gránitoszlopot állítottak.

Mondatai Bálint Zoltánéra rímelnek: „Együtt volt akkor — talán először és utoljára — az egész nemzet, s ennek az óriási hatalmas apparátusnak élére egy megfelelő embert kellett állítani. Ez lett Lukács Béla, aki tekintélyénél és tudásánál fogva a legméltóbb volt erre a magas polcra. A rengeteg munkát és körültekintést, éles judiciumot, erélyt és reprezentációt követelő pozícióban környezete, a kormánybiztosság hivatalnoki kara is méltó volt hozzá.”

Lukács személyi titkára kiemelte, hogy a nagy nemzeti összefogás méltó eredménnyel járt: a francia államelnöktől a kiállítás igazgatójáig mindenki méltatta a magyar csoport óriási sikereit, amelyeket sok-sok zsűri is visszaigazolt: csak úgy „ontották a megérdemelt grand prix-eket és aranyérmeket. Ennek a nagy ünnepi sikernek koronája volt az önálló magyar történelmi kiállítás: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos remekműve ... Itt halmozódtak fel összes műkincseink, egyházi és világi főuraink mesés gazdaságai. ... Az óvóintézkedések dacára is állandóan zsúfolt volt a műkincseket tartalmazó történelmi csarnok, de az ... őrségünk érdeme, hogy Lukács Béla személyes garanciájára átengedett milliárdos kincseink teljes biztonságban voltak.”¹⁰⁷

A látogatók elképesztő áradatával sikerült megküzdeni. Egy napon azonban névtelen levél érkezett, amelyben kilátásba helyezték, hogy felrobbantják a magyar pavilont. Az első fenyegetést továbbiak is követték: ezekben a pavilon kirablásával fenyegetőztek. És mindezt tetézte még egy alantas hír: Magyarországon előbb a sajtóban, majd a parlamentben megfogalmazódott a gyanú egy alacsonyabb beosztású hivatalnok feltételezett visszaélése miatt. A vád soha nem igazolódott be, a vélt szabálytalanság miatt mégis Lukács Bélát tették felelőssé. A feddhetetlen kormánybiztos önértét mélységesen sértette a nemtelen támadás, de igazán rosszul az esett neki, hogy oda-haza senki nem védte meg.

A franciák nemcsak szóban ismerték el Magyarország nem várt sikerét: Lukács Béla a köztársaság elnökétől a Francia Becsületrend tisztí fokozatát kapta meg. „... soha a becsületrend nevéhez méltóbb nem volt, mint mikor a polgári és hazafiai becsület e catói alakját ékesítette.”¹⁰⁸

A kormánybiztos a kiállítás hivatalos bezárása előtt váratlanul – amint személyi titkára külön is kiemelte – kalap és poggyász nélkül felszállt egy Svájcba tartó személyvonatra. Hazatérve önként vonult be egy idegszanatóriumba.

¹⁰⁷ *Törs Kálmán*: Egy miniszter Golgothája. 8 Órai Ujság, 1924, 277. sz., p. 21.

¹⁰⁸ *Bálint*: i. m. (106).

előljárt”¹⁰⁵ A helyettes kormánybiztosnak, *Miklós Ödönnek* a világkiállítás befejeződése után írt könyvéből pontos képet kaphatunk arról, jól megválasztott munkatársaival együtt Lukács milyen hatalmas munkát végzett a kiállítás előkészületei és zavartalan lebonyolítása érdekében. Lukács Bélának a Magyarország szenzációs sikerét eredményező részvétel ügyében kifejtett erőfeszítései sajnos utólag sem részesültek kellő elismerésben. A következő keletes írásban az ő emlékének adózunk.

Lukács Béla, az 1900. évi világkiállítás kormánybiztosa

Lukács Béla 1847-ben Zalatnán, örmény gyökerekkel rendelkező nemesi családba született. Másfél éves volt, amikor szülei és öt testvére – 700 falubelijükkel együtt – a hírhedt román mészárlás áldozata lett. Az ő életét a dajkája mentette meg. Lukács később újjáépítette a lázadás során felgyújtott zalatnai családi kastélyt, és támogatta a helyi fiatalok szakképzését.

A jogvégzett Lukács írói, újságírói munkája mellett fiatalon került az államigazgatásba. Negyvenéves korában Baross Gábor miniszter mellett közlekedési és kereskedelmi államtitkár lett, Baross halála után őt nevezték ki kereskedelemügyi miniszternek. A Wekerle-kormány lemondásakor ő is letette a miniszteri tárcát. 1896 decemberében őt nevezték ki a világkiállítás kormánybiztosává.

Bálint Zoltán így írt a magyarok előtt álló hatalmas kihívásról és a Lukács Béla mellett eltöltött két esztendőről: „A küzdelem célja nagy volt és méltó, hogy kiváló emberek szenteljék neki minden erejüket. Nemzetünk egyéniségét, kultúránkat, gazdasági állapotunkat kellett bemutatni a világ szeme előtt. Az első alkalom, hogy Magyarország világversenyben vesz részt — önállóan. Nincsenek gyakorlott erők a rendezésre, nincsenek elmúlt kiállítások tapasztalatai, anyagilag pedig fáradt, csaknem kimerült az ország és különösen annak iparososztálya. És a nemzet becsülete mégis megkívánja, hogy ez ne lássék meg a világversenyben. ... Ami hiányzik az erőkben, pótoljuk kitartással, buzgalommal, fáradhatlan munkával. Ember kell ide, ki legyen az? És a kormány szeme megakadt Lukács Bélán. Egyike a legnagyobb képességű és mégis a legszerényebb államférfiaknak.”¹⁰⁶

Törs Kálmán Párizsban Lukács személyi titkára volt. Visszaemlékezését huszonöt évvel később, a családot ért újabb tragédia, Lukács egyetlen fiának halála alkalmából írta le.

¹⁰⁵ *Miklós Ödön*: Magyarország és társországai az 1900-ik évi párisi nemzetközi kiállításon. Előszó. Athenaeum, Budapest, 1903, p. V.

¹⁰⁶ *Bálint Zoltán*: Lukács Béla. Múcsarnok, 1901, 3. sz., p. 33–34.

Párizsban minden addiginál több, 40 ország képviseltette magát. A rendezők a részt vevő államok bemutatkozására mindkét lehetőséget: az önálló kiállítási csarnok felépítését, illetve a tematikus szakcsoportokban való részvételt felkínálták. Ez utóbbiak terén – az oktatásügytől a különböző ipari-műszaki ágazatokon át a művészetekig – újonnan alakítottak ki 18 főcsoportot, amelyekben az egyes országok a franciák által kijelölt, közös területen számolhattak be eredményeikről. A kiállítás tematikus részét több különböző, egymástól távol eső helyszínen lehetett megtekinteni.

A kiállítási részvételről határozó magyar döntéshozók legfőbb törekvése magától érteendően az volt, „hogya a kiállítás nemzeti jellege, egyszersmind pedig Magyarország állami önállósága, mely hasonló kiállításokon nem részesült elég éles megkülönböztetésben, a párisi egyetemes kiállításon minden kétséget kizárólag, szembeötlő módon kitűnjék.”¹⁰³

Jókai Mór alább idézett néhány mondata jól érzékelteti a kiállításrendezéssel kapcsolatos feladatokat – és egyúttal az elvárt eredményt.

Jókai Mór a párizsi világkiállításról¹⁰⁴

Részlet a kiállítási kalauz előszavából

„Az idei nagy párisi világkiállítás fölülmul minden eddigit, a mi létrehozott. Nem csak nagyságát, gazdag tartalmát, de főképen berendezését tekintve. ...

A kiállítási tárgyak külön szakosztályokban vannak elhelyezve: történelmi ereklyék, művészet, irodalom, közmivelőds, ipar, földmivelés, közlekedés és egyebek csoportosítva. Mindezen szakosztályokban tekintélyesen van képviselve Magyarország. A csoportokon kívül minden országnak van egy külön pavillonja, melyben mindazt a mi nemzetére nézve jellemző, bemutatathatja.

Magyarország saját palotájában vannak összesítve a nemzetünk multjáról tanuskodó ereklyék, műkincsek, ősi emlékek. Ezek hirdetik ezer éves fennállását a magyar alkotmányos honalapító államnak. E téren a magyar kiállítás versenytárs nélkül áll.

Páris, 1900 július 17.”

A kiállításra benevezett országok saját hatáskörükben választották ki kiállítóikat, illetve állítottak a szervezőbizottságuk élére teljes hatáskörrel rendelkező nemzeti biztost. Magyarországon a korábbi kereskedelmi miniszter, *Lukács Béla* lett a világkiállítás kormánybiztosa, „aki e nagy s fáradságos hazafi-munkában lankadatlan buzgalommal, páratlan kitartással

¹⁰³ Az 1900. Párisi Magyar Kiállítás kalauza. Magyarország ismertetése. Rigler Ny., Budapest, 1900, p. 236.

¹⁰⁴ *Jókai Mór*: Előszó az 1900. évi párisi világkiállítás magyar osztályának hivatalos kalauzához. In: A párisi magyar kiállítás kalauza. Szerk. *Boros Samu*. Pallas Ny., Budapest, 1900, p. 3–4.

A budapesti ezredéves kiállítás fogadtatása azonban a legvérmesebb reményeket is megsze meghaladta. A sok rangos külföldi látogató és a zsűriben részt vevő számos külföldi szakértő nem fukarkodott az elismeréssel. Ez utóbbiak közül *Gaston Le Breton*, a *Francia Akadémia* tagja a kiállítást látva így nyilatkozott: „Uraim, magyarok, jöjjenek 1900-ban Párisba, hozzák el oda ezt a csodás történelmi kiállítást és mi francziák tanulni fogunk Önöktől s biztosítjuk, hogy Önöké lesz a legelső kitüntetés!”⁹⁹

A hatalmas energiákat felemésztő és jelentős anyagi áldozatokat követelő millenniumi ünnepségsorozat – a kiugró nemzetközi sikerek dacára – idehaza nagyfokú elégedetlenséget váltott ki. Komoly hiányérzetet ébresztett ugyanis az ezredéves kiállítás világméretű megrendezésére irányuló szándék, illetve az osztrák udvar által engedélyezett nemzeti szint közötti szakadék. Nem csoda, hogy tárt kapukra talált a felkínált lehetőség: ha már Budapesten nem tehetette, Magyarország legalább Párizsban önállóan mutakozzon be a világ színe előtt.

Az 1900. évi párizsi világkiállítás szervezése – amelyen a magyarok kivívták az önálló bemutatkozás jogát – a francia köztársasági elnök 1892. július 13-án kiadott dekrétumával vette kezdetét.¹⁰⁰

Idehaza még zajlottak a millenniumi ünnepségek, amikor megindultak a párizsi kiállítás szervezési előkészületei: 1896-ban a minisztertanács hozott egy határozatot a részvételről. Az erről szóló törvényt, amelyben a kiadások fedezetére 3 millió korona hitelt hagyott jóvá, az országgyűlés 1897. május 10-én szentesítette.¹⁰¹

A kiegyezés utáni három évtized alatt jelentős fejlődés zajlott Magyarországon, de a párizsi kiállításon való részvétel hívei nemcsak ezt a rövid időszakot kívánták prezentálni. Határozott törekvés irányult arra, hogy az ezer éve Európa közepén létező Magyarország „szellemi és anyagi téren a haladásnak oly fokára jutott, a mely nemcsak lehetségessé, hanem szükségessé is teszi, hogy előhaladottságát a maga külön államiságában a külföldön bemutassa. Magyarország ... a második ezer évet méltóbban alig kezdheti meg, mintha állami létét, szellemi és anyagi törekvéseinek és munkásságának eddigi eredményeit a külföldön is, a nagy nemzetközi versenyben bemutatja.”¹⁰²

A francia fővárosban tartandó rendezvény két fő tematika köré szerveződött: a retrospektív rész – mintegy a 19. század lezárásaként – az évszázad technikai, tudományos és kulturális haladását érzékeltette, a kortárs részleg pedig az előző, 1889. évi párizsi világkiállítás óta készült termékeket és alkotásokat sorakoztatták fel.

⁹⁹ *Czobor Béla*: Magyarország történelmi kiállítása. In: Magyarország a párizsi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901.

¹⁰⁰ *Székegy Miklós*: Az ország tükröi. Magyar építészet és művészet szerepe a nemzeti reprezentációban az Osztrák–Magyar Monarchia korának Világkiállításain. Centrart, Budapest, 2012, p. 113.

¹⁰¹ 1897. évi XVIII. törvénycikk Magyarországnak az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállításon leendő hivatalos részvételével járó költségek fedezéséről: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89700018.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D34>.

¹⁰² *Lukács Béla*: Magyarország az 1900. évi párizsi világkiállításon. Vasárnapi Ujság, 1899. április 23., 17. sz., p. 269–272.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

JÁMBOR LAJOS ÉS BÁLINT ZOLTÁN MŰÉPÍTÉS MUNKÁSSÁGA – II. RÉSZ: „URAIM, MAGYAROK, JÖJJENEK 1900-BAN PÁRISBA!” – BÁLINT ÉS JÁMBOR A NEMZETKÖZI KIÁLLÍTÁSOKON

Az építészeknek a nemzetközi bemutatók ugyanolyan szakmai-intellektuális kihívást jelentenek, mint az évszázados fennmaradásra szánt épületek – pedig milyen nehéz lehet úgy megálmodni a létező legjobb megoldást, hogy a művészek tudják: pár hónap múlva az enyészete lesz a hatalmas szellemi és anyagi investícióval elkészült kiállítási pavilon és installáció. „Ha az ember sokat dolgozik egy munkán s ha az megszűnik, úgy tetszik, mintha az emberből magából is vitt volna el valamit” – írta *Erődi Béla* főigazgató a párizsi világkiállítástról készült reprezentatív kötetben.⁹⁸

A nemzetközi szakmai kiállításokhoz kötődő munkák önálló fejezetben való tárgyalását két aspektus teszi indokolttá. Az egyik, általános érvényű szempont, hogy ezekről a művekről csak a kortárs tudósítások és – szerencsés esetben – fényképfelvételek segítségével lehet tájékozódni. A kiemelt figyelem másik oka, hogy az építészpáros munkásságának és sikereinek jelentős részét képezi a nemzetközi kiállításokon nyújtott, számos elismerésben részesített teljesítménye. Különösen igaz ez az 1900. évi párizsi világkiállításon való első bemutatkozásukra, ahol az általuk tervezett magyar pavilon külső és belső kialakítása, illetve a rájuk bízott szakcsoportok installációi révén a két tehetséges, fiatal építész szenzációs sikereket ért el.

A későbbiek során a párizsi, velencei, londoni, majd a monzai kiállításon rájuk bízott magyar termek berendezése révén Bálint Zoltán és Jámbor Lajos nemcsak kitűnő építészként mutakozhatott be, de remek iparművész-képességeit is megcsillogtathatta.

Két évszázad mezsgyéjén: a 1900. évi párizsi világkiállítás

A francia fővárosban a 19–20. század fordulóján megrendezett világkiállítás Magyarország számára történelmi fordulópontot jelentett.

A korábbi nemzetközi bemutatókon Magyarország hivatalosan csak Ausztriával közösen léphetett porondra. Így volt ez Párizsban 1867-ben és 1878-ban, illetve Bécsben 1873-ban. A magyarok 1896-ban az ezeréves államiséget világkiállítás keretében akarták megünnepelni, de a császári udvar ezt megakadályozta – így Budapesten csak nemzeti szintű esemény szervezésére maradt lehetőség.

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

⁹⁸ *Erődi Béla*: Magyarország közoktatásügye. In: Magyarország a párizsi világkiállításon, 1900. Hornyánszky Ny., Budapest, 1901, p. 51–60.

Főbb tanulságok

1. A kiállítási elsőbbség 6 hónapos kedvezménye a kiállítás 1. napjától számítandó.
2. Csak azok a kiállítások alkalmasak egy adott országban vagy régióban a kiállítási elsőbbségi kedvezmény megalapozására, amelyeket az adott ország vagy régió szabadalmi hivatalának elnöke hivatalos közleményében évente közzétett. Következésképpen a magyar BNV nagy valószínűséggel nem számít jogalapító kiállításnak pl. a brit vagy a francia hivatalnál.
3. Az elsőbbségi példány, vagyis az irat, amelyet először nyújtunk be a származási ország szabadalmi hivatalához, később az uniós elsőbbséget igazoló okirat lesz a szabadalmi hivatal címeres fedőlapjával kiegészítve. Ennek pedig ügydöntő szerepe lehet, amint az a fenti jogesetből is látható. Éppen ezért ennek szerkesztésekor ügyelni kell arra, hogy tartalmilag minden benne legyen írásban és rajzban, ami a találmány ismertetése szempontjából később szükséges lehet.¹⁴
4. Minden jogi képviselőnek (szabadalmi ügyvivőnek és ügyvédnek) tisztában kell lennie az elsőbbségekkel kapcsolatos szabályozással, különben helyrehozhatatlan károkat okozhat ügyfelének.
5. Ha a bejelentő külföldi bejelentéseket is tervez, célszerűbb nem igénybe venni a 6 hónapos kiállítási elsőbbséget/kedvezményt, hanem még a kiállítás megnyitása előtt benyújtani a szakszerűen kidolgozott magyar szabadalmi bejelentést.
6. Felmerül jogosan a kérdés, hogy az alkalmazott szabadalmi ügyvivő a kiállítási elsőbbség helytelen igénylésével és a nem kellően körültekintő és alapos elsőbbségi irattal való bejelentéssel műhibát vétett-e, vagy ezek a cselekmények csupán elnézhető nagyvonalúságnak tekinthetők, de ennek a vizsgálata már egy külön dolgot jelent.

¹⁴A szabadalmi ügyvivői praxis egyik ökölszabálya, hogy minden igényponti jellemzőnek a rajzon és a leírásban részletesen szerepelnie kell!

Az OTH vizsgálója az érdemi érvelést elfogadta, a kiállítási újdonságrontás kifogását ejtette, de közölte, hogy a kiállítási elsőbbség helytelen igénylése miatt elvesztett 6 hónapos intervallumra kiegészítő kutatást fog végeztetni. Szerencsére a kiegészítő kutatás sem talált releváns anyagot, így az átdolgozott mellékletekkel a magyar szabadalmat a jogosult a magyar bejelentési nap elsőbbségével megkapta.

Mivel a kiállítási elsőbbség elveszett, az ügyvivő a magyar bejelentési nap egyéves uniós elsőbbségének igénylésével nyújtotta be (NSZK-beli szabadalmi ügyvivő bekapcsolásával) a német szabadalmi bejelentést az általa átdolgozott bejelentési mellékletek német fordításával. Az uniós elsőbbségi igény igazolására benyújtásra került magyarul az az elsőbbségi irat, amelyet az OTH a bejelentő eredeti ideiglenes leírása és rajza (ún. „elsőbbségi példány”) alapján állított ki.

A Német Szabadalmi Hivatal szabadalmi vizsgálója néhány iratváltás után láthatott az ügyben némi szabadalomképes magot, ezért személyes meghallgatást/tárgyalást rendelt el a felmerült kérdések tisztázására. A tárgyalás a német szabadalmi ügyvivő kollégával zajlott, ahol közös erővel sikerült a vizsgálat meggyőzni arról, hogy a vezérlőpályák ilyen eredeti kialakítására még csak utalás sincs a technika állásában. Márpedig ezzel az a meglepő műszaki többlethatás jár, hogy a gombfelvarrás során a belső szövetréteg nem ráncosodik, vagyis ezáltal a konfekcióiparban komoly minőségjavulás érhető el.

Ezután a meghallgatás további részében a magyar és a német szabadalmi ügyvivő közös erővel nekilátott a vizsgáló számára is elfogadható igénypontok pontosításának, és amikor ez sikeresen megtörtént, a vizsgáló felszólította az ügyvivőt, hogy mutassa meg, hogy a szerinte is elfogadható igénypontok jellemzői hol szerepelnek, az elsőbbségi iratban. Tekintve, hogy ezek a lényeges jellemzők az elsőbbségi irat rajzán nem szerepeltek, nem lehetett másra hivatkozni, mint arra a néhány ködös mondatra az elsőbbségi irat leírásában, amelyek a sajátos túmozgatásra utaltak. A vizsgáló nem tartotta a magyaríratot elfogadhatónak, ezért elrendelte az elsőbbségi irat hiteles német fordításának előterjesztését.¹³

Az elsőbbségi irat hiteles német fordítását a vizsgáló tartalmilag elégtelennek találta – az érvényes igénypontok alapján – az uniós elsőbbségi kedvezmény bizonyítására, ezért az egyéves uniós elsőbbség kedvezménye elveszett.

A vizsgáló a kieső egy évre pótkutatást rendelt el. Szerencsére a pótkutatás sem tudott felhozni releváns anyagot, így az ügyfél végül is az NSZK-beli szabadalmat is megkapta.

¹³ Az NSZK-beli hivatali vizsgálok akkori rendtartása és etikai szabályzata szerint a vizsgálonak kötelessége volt személyesen is aktívan közreműködnie abban, hogy a szabadalomképes magot kibontsák, ha azt a bejelentő szerinte nem célravezetően tette, és ha ilyen szabadalomképes magot vélelmezett. Egyébként a tárgyalási jegyzőkönyvet a vizsgáló maga vezette kézzel, és a tárgyalás végén azt minden jelenlévővel aláíratta. A jegyzőkönyvben szereplő igénypont és határozat érdemi része utólag nem változhatott, szemben más országok akkori joggyakorlatával (pl. a Szovjetunió, Svédország).

A jogosult 1977-ben kiállította új gombfelvarró gépét a Budapesti Nemzetközi Vásáron, a kiállításon nyilvános bemutatókat is tartott,¹¹ és kérte a vásárirodától a kiállítási elsőbbséget igazoló tanúsítványt, ehhez leírást és rajzot mellékelte. A BNV 3 napos volt.

Ezután a jogosult az általa készített ideiglenes szabadalmi leírással és rajzzal (ezek lényegében megegyeztek a kiállítási irodához előterjesztett anyagokkal) szabadalmi bejelentést tett az OTH-nál a kiállítási elsőbbség igénylésével a kiállítástól számított 6 hónapon belül.

A kiállításon tapasztalt kedvező fogadtatás hatására a jogosult megbízta az egyik budapesti szabadalmi irodát (Danubiát) a magyar bejelentés jogi képviselőjének átvételével és az uniós elsőbbség igénylése mellett NSZK-beli nemzeti szabadalmi bejelentés kidolgozásával és benyújtásával.

A megbízott szabadalmi iroda szabadalmi ügyvivője¹² (jelen cikk szerzője) az ügy iratainak áttanulmányozása után tárgyalt a feltalálóval és – a német bejelentésre is tekintettel – teljesen átdolgozta a magyar bejelentés eredeti mellékleteit, azaz a szabadalmi leírást igénypontokat és rajzot. Ennek során kiderült, hogy a találmány lényege éppen a speciális túmozgató vezérlőpályákban van, amelyek az *eredeti bejelentés rajzán egyáltalán nem, a leírásban pedig csupán a funkciójukra való ködös utalással szerepeltek.*

Az átdolgozott szabadalmi leírást, igénypontokat és rajzot az eredeti bejelentési mellékletek helyettesítőiként az új meghatalmazott jogi képviselőként való nyilatkozattal együtt az ügyvivő benyújtotta az OTH-hoz.

Az OTH vizsgálója már az első érdemi határozatában közölte, hogy mivel a jogosult a kiállítási elsőbbség 6 hónapos határnapját a BNV 3. napjától (és nem az elsőtől!) számítva nyújtotta be, az eredeti magyar szabadalmi bejelentést a kiállítási elsőbbség kedvezménye nem illeti meg. Másrészt mivel a jogosult saját bevallása szerint a BNV-n nyilvános bemutatókat is tartott, ezek és maga a kiállítás ténye is újdonságrontó körülménynek számít, ezért a bejelentőt nyilatkozattételre szólította fel.

Az ügyvivőnek komoly fejtörést okozott a fenti cáfolhatatlan tények ismeretében a nyilvánosságra jutás tagadásának bizonyítása. Végül is a következő ellenbizonyítást terjesztette elő.

- Igaz, hogy az ügyfél nyilvános bemutatókat tartott, de egyrészt a találmány lényegét megtestesítő és az új főigénypontban és új rajzon már szereplő vezérlőpályák mindvégig a burkolat alatt helyezkedtek el, vagyis azok külső ránézésre nem voltak láthatók.
- Másrészt, a varrótú speciális vezérlésére külsőleg, vagyis ránézésre következtetni nem lehetett, hiszen a gép 1400 öltés/perc sebességgel dolgozott, vagyis egy-egy túleszúrás szabad szemmel gyakorlatilag nem volt látható.
- Következésképpen érvelésében az ügyvivő arra hivatkozott, hogy a szakma átlagos szakembere a kiállításból és a bemutatókból nem meríthetett volna semmiféle kitanítást a találmány lényegéről, tehát azok a cselekmények nem lehettek újdonságrontók.

¹¹ Mottójuk volt: „Bárkinek felvarrunk gombot, ahová csak akarja!”

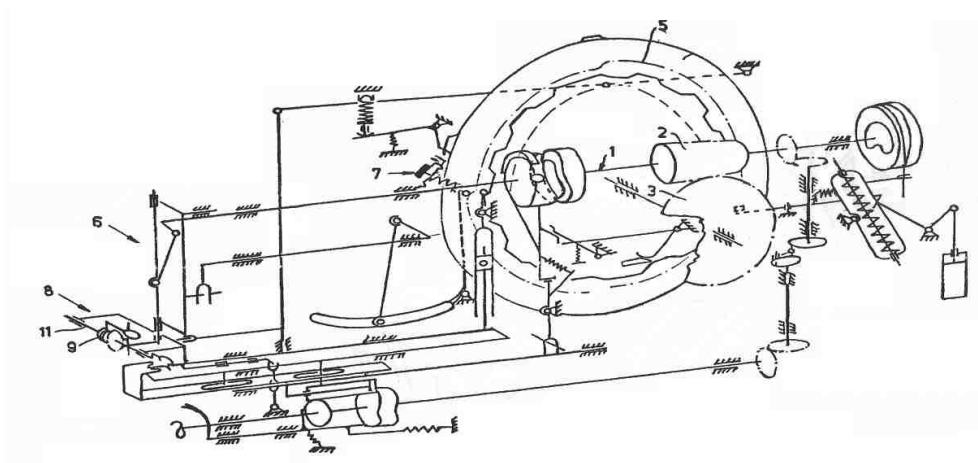
¹² A cikk szerzőjét érte a megtiszteltetés ifjú szabadalmi ügyvivőként hogy az ügyet képviselhesse.

A jogeset értelmezéséhez vissza kell mennünk az időben 1977-be, amikor még az 1969. évi II. tv. (rSzt.) volt hatályban.¹⁰

A szóban forgó szolgálati találmány egy gombfelvarró gép volt, ennek jogosultja egy olyan állami tulajdonú gyár volt, amely iparjogvédelmi osztállyal és alkalmazott szabadalmi ügyvivővel rendelkezett.

A konfekcióiparban a gépi gombfelvarrás rafinált és bonyolult mechanizmust igénylő művelet. A technika állása szerinti korábbi gombfelvarró gépek közös hiányossága volt, hogy a gomb nyakas felvarrásakor a belső szövetréteget minden egyes öltéssel rögzítették, ami pedig elkerülhetetlenül a belső szövetréteg ráncosodását idézte elő, és ez esztétikai és konfekcióminőségi szempontból kifogásolható volt.

A találmány szerinti gombfelvarró gép kinematikai vázlat

A jelen szolgálati találmány szerinti továbbfejlesztés abban volt, hogy a túlengető és a tájolószerkezet vezérlését (vezérlőpályáit) úgy módosították, hogy az összehangolt tű- és kelmemozgatás folytán a belső szövetréteget *csak egyetlen speciális átöltéssel rögzítették*, ezzel a belső szövetréteg megfelelő rögzítését érték el ugyan, de a belső szövetréteg kifogásolt ráncosodását kiküszöbölték. Ezzel a műszaki többlethatással a termékminőség jelentősen javult.

¹⁰ Az 1973. évi Munich Convention, azaz az Európai Szabadalmi Egyezmény is 1977-ben lépett hatályba, és a müncheni Európai Szabadalmi Hivatal csak 1978-tól fogadott európai szabadalmi bejelentéseket, a Szabadalmi Együttműködési Szerződést (PCT) pedig Washingtonban 1970-ben írták alá, és ugyancsak 1978-ban lépett hatályba, így 1978 előtt külföldön csak nemzeti szabadalmi bejelentéseket lehetett benyújtani.

Magyarországon az 1908. évi LII. törvény mondta ki belépésünket a Párizsi Unió Egylemény tagjai közé, és az egyezményhez igazodva elismerte az uniós elsőbbségi jogot, majd 1929. évi XVIII. törvény hirdette ki a Párizsi Unió Egylemény 1925. évi hágai szövegét.³

A hazai jogi háttér további ismertetésekor most vissza kell ugranunk az 1970-es évekre, hiszen a következő jogeset ekkoriban történt, és ekkor a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény⁴ (rSzt.) volt hatályban. A rSzt. 43. §-a szerint az elsőbbséget megalapító elsőbbségi nap:

- általában az a nap, amelyen a szabadalmi bejelentés az OTH-hoz⁵ beérkezett (bejelentési elsőbbség);
- külön jogszabályban meghatározott esetekben a külföldi bejelentés napja (uniós elsőbbség);
- az OTH elnökének a Magyar Közlönyben közzétett hirdetményével meghatározott esetekben a találmány kiállításának napja (kiállítási elsőbbség).

A rSzt. 43. § (1) bek. c) pontjához fűzött miniszteri indokolás szerint:⁶

(1) A kiállítási elsőbbséget csak az veheti igénybe aki erre irányuló elsőbbségi nyilatkozatát a találmány kiállításának első napjától számított 6 hónapon belül a szabadalmi bejelentéssel egyidejűleg előterjeszti;

(2) A bejelentési kérvényhez csatolni kell a kiállítás igazgatóságának bizonylatát a kiállítás tényéről és napjáról, továbbá a kiállított találmány leírását és szükség esetén rajzát, amelyen az igazgatóság a kiállított találmánnyal való azonosságot igazolja. A kiállítási bizonylatot és az azonossági igazolást csak a kiállítás időtartama alatt és csak addig lehet kiadni, amíg a találmány tárgya vagy annak ismertetése, illetve bemutatása a kiállításon megtekinthető.

A rend kedvéért meg kell jegyoznünk, hogy hatályos szabadalmi törvényünk⁷ (az 1995. évi XXXIII. tv; a továbbiakban: Szt.) nem is említi a „kiállítási elsőbbség” fogalmát, hanem e helyett „kiállítási nyilatkozat és igazolás” fogalmakat vezetett be⁸ a 64. § szerint, ami annyit jelent, hogy bizonyos feltételek teljesítése esetén a bejelentő igényt tarthat arra, hogy találmányának kiállításon történő bemutatását a technika állásának meghatározásakor hagyják figyelmen kívül. Vagyis a kiállítási kedvezmény általában újdonságot nem érintő nyilvánosságra jutásnak minősül.⁹

Ez tehát az elsőbbségekkel kapcsolatos jogi háttér röviden. A konkrét jogeset tükrében tekintsük át az elsőbbségekkel kapcsolatos joggyakorlatot!

³ 1996-ig ennek alapján rendelkezett az 1932. évi XVII. törvény és az ehhez kapcsolódó 4300/1932. ME számú rendelet az uniós elsőbbség bizonyos részleteiről.

⁴ A régi szabadalmi törvény.

⁵ Országos Találmányi Hivatal (OTH), a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának jogelődje 1996-ig.

⁶ Vr. 22. § Lásd: Iparjogvédelmi Kézikönyv. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1994.

⁷ 1995. évi XXXIII. tv. a találmányok szabadalmi oltalmáról.

⁸ Az Európai Szabadalmi Egyleménnyel harmonizált szabályozás.

⁹ Lásd a 2002. évi L. törvény 55. cikkét is.

rendelkezéseinek egyike éppen az „uniós elsőbbség”, illetve a kiállítási „ideiglenes oltalom” biztosítása volt.²

Az „uniós elsőbbség” lényege (a 4. cikk szerint), hogy azt, aki a találmányt, használati mintát, ipari mintát, védjegyet az Unió egyik országában oltalom szerzése céljából bejelenti, meghatározott határidőn belül elsőbbségi jog illeti meg arra, hogy bejelentését az Unióhoz tartozó többi országban is megtegye. Ez az elsőbbségi jog azt jelenti, hogy e későbbi bejelentések elsőbbségi napjának az első bejelentés megtételének napját tekintik. Az uniós elsőbbség igénylésére megszabott határidő szabadalmaknál és használati mintáknál 12 hónap, illetve ipari mintáknál és védjegyeknél 6 hónap.

A PUE 11. cikke szerint az egyezmény tagországi „ideiglenes kiállítási oltalmat” biztosítanak olyan találmányokra, használati és ipari mintákra, valamint védjegyekre, amelyek hivatalos vagy hivatalosnak elismert nemzetközi kiállításokon kiállított termékekkel kapcsolatosak.

² The Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883, Article 4: The “Convention priority right” also called “Paris Convention priority right” was also established by the Paris Convention and is regarded as one of the cornerstones of the Paris Convention. It provides that an applicant from one contracting State shall be able to use its first filing date (in one of the contracting States) as the effective filing date in another contracting State provided that the applicant or his successor in title files a subsequent application within 6 months (for industrial designs and trademarks) or 12 months (for patents and utility models) from the first filing.

Az 1883-as, az ipari tulajdon védelméről szóló Párizsi Egyezmény

4. cikke: az „uniós elsőbbségi jogot”, más néven „párizsi uniós elsőbbségi jogot” is meghatározta a Párizsi Egyezmény, ez tekinthető egyik sarokkövének. Előírja, hogy az egyik szerződő állam bejelentője az első bejelentési napját (a szerződő államok egyikében) egy másik szerződő államban érvényes bejelentési dátumként használhatja fel, feltéve hogy a bejelentő vagy jogutódja az első bejelentési naptól számítva egy későbbi bejelentést nyújt be 6 hónapon belül (ipari mintákra, illetve védjegyekre) vagy 12 hónapon belül (szabadalmakra, illetve használati mintákra).

Article 11(1) of the Paris Convention requires that the Countries of the Union “grant temporary protection to patentable inventions utility models industrial designs and trademarks in respect of goods exhibited at official or officially recognized international exhibitions held in the territory of any of them”.

If a patent or trademark registration is applied for during the temporary period of protection the priority date of the application may be counted “from the date of introduction of the goods into the exhibition” rather than from the date of filing of the application if the temporary protection referred to in Article 11(1) has been implemented in such a manner in national law. There are however other means for the Countries of the Union to implement in their national law the temporary protection provided for in Article 11 of the Paris Convention.

A Párizsi Egyezmény 11. cikk (1) bekezdése előírja, hogy az Unió országai átmeneti oltalmat biztosítsanak olyan szabadalmazható találmányokra, használati mintákra, ipari mintákra és védjegyekre, amelyek az országok egyikének területén tartott hivatalos vagy hivatalosan elismert nemzetközi kiállításokon kiállított termékkel kapcsolatosak.

Ha szabadalom vagy védjegy lajstromozását az átmeneti oltalmi idő alatt kérelmezik, akkor a bejelentés elsőbbségi napját „a termékeknek a kiállításon történő bemutatásától” lehet számítani, nem pedig a bejelentés benyújtási napjától, ha a 11. cikk (1) bekezdésében említett átmeneti oltalmat a nemzeti jog így elismeri. Léteznek azonban más eszközök is az Unió országai számára, hogy nemzeti jogukban végrehajtsák a Párizsi Egyezmény 11. cikkét.

Az első alkalom, amikor igazán nyilvánvalóvá vált, hogy szükség van valamilyen nemzetközi megállapodásra a műszaki szellemi alkotások elsőbbségével kapcsolatban, az 1851-es londoni találmányi világkiállítás volt. Azoknak a kiállítóknak a számára, akik még nem biztosítottak szellemi alkotásukra védelmet, az ezen való megjelenés egyre több problémát okozott, a világkiállításon ugyanis a versenytársak és látogatók szabad „kalózkodásának” a veszélye állt elő, ami szemben állt a nemzetközi kiállítás kétségtelen előnyeivel: a nemzetközi ismertséggel, hírnévvel, szélesebb körű üzleti lehetőségekkel és az innováció ösztönzésével.

Az 1851-es brit törvény biztosított először Nagy-Britanniában „ideiglenes kiállítási oltalmat”. Más nemzetek hasonló ideiglenes védelmet fogadtak el a találmányok részére nemzetközi kiállításukon nevezetesen Párizs (1855), London (1862) és Bécs (1873).

Annak bizonyítására, hogy a látogatók és a kiállítók számára is milyen népszerűek és egyre látogatottabbak voltak ezek a nemzetközi kiállítások, álljon itt az alábbi táblázat:¹

Összehasonlító adatok nemzetközi kiállításokról: 1851–1878

Év	Város	Látogatók száma (millió)	Részt vevő országok száma	Bemutatott tételek száma (a vendéglátó országból)
1851	London	6,0	25	14 000 (6 861)
1853	New York	1,2	20	4 400 (2 200)
1855	Paris	5,2	27	23 954 (11 986)
1862	London	6,1	39	29 765 (9 140)
1867	Paris	15,0	42	52 200 (15 969)
1873	Vienna	7,3	35	53 000 (9 104)
1876	Philadelphia	10,0	35	30 864 (8 175)
1878	Paris	16,2	35	52 835 (25 872)

Ilyen előzmények után született meg Párizsban a nemzetközi iparjogvédelmi „anyagegyezmény”, a Párizsi Uniós Egyezmény (PUE) (1883) 11 ország csatlakozásával. Érdemi

¹ Giacomo Domini: European Review of Economic History: <https://doi.org/10.1093/ereh/hez004>.

Dr. Markó József*

MIRE JÓ AZ ELSŐBBSÉG/KIÁLLITÁSI ELSŐBBSÉG?***

A 19. században az erőteljesebb polgárosodás és a nemzetállamok kialakulása, valamint az ipari forradalom révén kibontakozó jelentős ipari és kereskedelmi fejlődés új helyzetet teremtett, gondoljunk csak pl. a világméretű vasútépítési lázra, valamint a gőzmozdonyok hatalmas sikerére és rohamos elterjedésére. Emellett kifejlődött a nemzetállamok jogrendszere, amelynek alkalmazása felváltotta a korábbi századokban szokásos uralkodói kegyből jelentősebb találmányokért vagy más szellemi alkotásokért a feltalálónak/szerzőnek adományozott kiváltságlevelek (pátensek) rendszerét.

Az első nemzeti iparjogvédelmi törvények megszületése:

- Anglia: monopóliumtörvény (Statute of Monopolies) – 1624;
- USA: az Egyesült Államok alkotmánya (Constitution) – Title 35: Patents – 1790;
- Franciaország – 1791;
- Németország – 1877;
- Svájc – 1888;
- Magyarország – 1895;
- Ausztria – 1897.

Ismeretes hogy a feltalálók és kutatók sajátos tulajdonsága, hogy szeretnék feltalálásuk/kutatásuk eredményeit a lehető leghamarabb nyilvánosságra hozni. A nagy nemzetközi kiállítások és vásárok a világméretűvé szélesedő kereskedelem révén egyre nagyobb vonzerőt jelentettek számukra a 19. században, hiszen ezek egyik fő célja éppen az volt, hogy a látogatóknak bemutassák a legújabb termékeket, találmányokat, használati és ipari mintákat, valamint eredeti védjegyeket. De ez egyúttal azzal is járt, hogy a találmányok, minták és védjegyek lényege többnyire nyilvánosságra került, így azok későbbi jogvédelme kétségessé, illetve lehetetlenné vált.

A műszaki szellemi alkotások az egyre népszerűbbé váló világkiállításokon való részvétel végett tömegesen átlépték az országhatárokat. Az elsőbbség jogintézményének nemzetközi rendezése nélkül viszont a feltalálók/kutatók gyakran kénytelenek voltak elhalasztani kutatásaik eredményeinek közzétételét, vagyis elmulasztani egy-egy kiállítás lehetőségét.

* Magyar és európai szabadalmi ügyvivő, Jedlik Ányos-dijas (www.markopatent.hu).

** A MIE Mezőkövesd-Zsórifürdőn 2019. november 21–22-én megrendezett konferenciáján a szerző által tartott előadás szerkesztett változata.

Egyéb források

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény indokolása, CompLex Jogtár verzió.

A WCT-t megszövegező diplomáciai konferencia eredményeként létrejött közös nyilatkozat.

Max Planck Institute for Innovation and Competition: Declaration – A Balanced Interpretation of the “Three-Step Test” in Copyright Law. ATRIP Conference, München, 2008.

Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm, Volume I. WIPO, Genf, 1971.

Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm, Volume II. WIPO, Genf, 1971.

WIPO: Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions – Volume 1. Genf, 1996.

WIPO: Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions – Volume 2. Genf, 1996.

WTO: United States – Section 110(5) of the US Copyright Act – Report of the Panel WT/DS160/R, 2000.

Az Európai Unió Bíróságának döntései

C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen-ítélet.

C-117/13. Technische Universität-döntés.

C-360/13. Public Relations Ltd.-döntés.

C-469/17. Funke Medien GmbH-döntés.

C-476/17. Pelham GmbH-döntés.

C-516/17. Spiegel Online GmbH-döntés.

C-145/10. Painer-döntés.

C-302/10. Infopaq II.-döntés.

C-403/08. Premier League ügy.

C-435/12. ACI Adam-döntés.

C-462/09. Stichting de Thuiskopie-ügy.

C-463/12. Copydan-döntés.

C-5/08. Infopaq I.-döntés.

Az Egyesült Államok bírói fórumainak döntései

Campbell v. Acuff-Rose Music (92-1292), 510 U.S. 569 (1994).

Leibovitz v. Paramount Pictures Corporation, 137 F.3d 109 (2d Cir. 1998).

Twentieth Century Music Corp. v. Aiken, 422 U.S. 151 (1975).

A Szerzői Jogi Szakértői Testület szakvéleményei

SZJSZT-14/2019, Kéreseményeket rögzítő képfelvételek szerzői jogi védelme.

SZJSZT-29/2004, Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések.

SZJSZT-17/2006, A jogellenes forrásból történő másolás kérdése.

SZJSZT-31/2007/1, IPTV szolgáltatás szerzői jogi megítélése.

SZJSZT-08/2007/1, Szerzői művek online fájl cserélő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása.

SZJSZT-11/2008, Cím szerzői jogi védelme.

SZJSZT-21/2007/01, A reprográfiai díjra jogosultak köre.

Az Egyesül Államok jogforrása

Fairness in Music Licensing Act of 1998, Pub. Law 105–298.

Egyéb Európai Unió források

A WIPO Szerzői Jogi Szerződésének, valamint a WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról szóló 2000/278/EK Tanácsi határozat.

Az EUB 3/15. sz. véleménye (2017. február 14.).

Az EUB 1/94. sz. véleménye (1994. november 15.).

Hazai jogforrások

1922. évi XIII. törvény Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről szóló 2004. évi XLIX. törvény.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról szóló 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény.

Az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (a továbbiakban: GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény.

Az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövege módosításának kihirdetéséről szóló 1986. évi 20. törvényerejű rendelet.

Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

A Berni Unió Egyezmény módosító jegyzőkönyvei

Az 1908. évi Berliini Jegyzőkönyv.

Az 1914. évi Jegyzőkönyv.

Az 1928. évi Római Jegyzőkönyv.

Az 1948. évi Brüsszeli Jegyzőkönyv.

Az 1967. évi Stockholmi Jegyzőkönyv.

Az 1971. évi Párizsi Jegyzőkönyv.

Az 1986. évi Párizsi Jegyzőkönyv.

Az Európai Unió jogforrásai

A bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006/115/EK irányelv.

A digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/790 irányelv.

A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/789 irányelv.

A számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelv.

A számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelv.

A szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről szóló 2017. szeptember 13-i (EU) 2017/1563 európai parlamenti és tanácsi rendelet.

A szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2017/1564 irányelv.

Az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv.

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés.

- Senffleben, Martin: Towards a Horizontal Standard for Limiting Intellectual Property Rights? – WTO Panel Reports Shed Light on the Three-Step Test an Copyright Law and Related Tests in Patent and Trademark Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 37, No. 4, 2006.
- Sheinblatt, Julie S.: The WIPO Copyright Treaty. *Berkeley Techology Law Journal*, Vol.13:535, 1998.
- Sun, Haochen: Overcoming the Achilles Heel of Copyright Law. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol. 5, 2007.
- Tattay Levente: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare*, 2009/2.
- Tattay Levente: Változások a szellemi alkotások nemzetközi jogában. *Külgazdaság, jogi mell*, 2002/2.
- Újhelyi Dávid: Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 12. (122.) évf. 3. sz., 2017.
- Van Coppenhagen, Vanessa: Copyright and the WIPO Copyright Treaty, with Specific Reference to the Rights Applicable in a Digital Environment and the Protection of Technological Measures. *The South African Law Journal*, Vol. 119, 2002.
- Visser, Coenraad: The Location of the Parody Defence in Copyright Law: Some Comparative Perspectives. *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, Vol. 38, No. 3, 2005.
- Von Lewinski, Silke: International Copyright over the Last 50 Years – A Foreign Perspective. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 50, 2003.
- Westkamp, Guido: The Three-Step Test and Copyright Limitations in Europe: European Copyright Law between Approximation and National Decision Making. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 56, 2008.
- Wright, Robin: The Three-Step Test and the Wider Public Interest: Towards a More Inclusive Interpretation. *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 12, No. 6, 2009.
- Yu, Peter K.: Fair Use and Its Global Paradigm Evolution. *University of Illinois Law Review*, No. 1, 2019.
- Yu, Peter K.: TRIPS Enforcement and Developing Countries. *American University International Law Review*, Vol. 26, No. 3, 2011.

Nemzetközi jogforrások

- A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás.
- A vakok, látássérültek és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákesi Szerződés.
- Az audiovizuális előadásokról szóló Pekingi Szerződés.
- Az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egylemény.
- Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egylemény.
- WIPO Copyright Treaty.
- WIPO Performances and Phonograms Treaty.

- Oliver, Jo: Copyright in the WTO: The Panel Decision on the Three-Step Test, *Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. Vol. 25, Iss. 2-3, 2002.
- Olsson, A. Henry: New Media and International Copyright Law. *Journal of Media Law and Practice*, Vol. 1, No. 1, 1980.
- Pelzt, Richard J.: Global Warming Trend? The Creeping Indulgence of Fair Use in International Copyright Law. *Texas Intellectual Property Law Journal*, Vol. 17, 2009.
- Perlmutter, Shira: Future Directions in International Copyright. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, Vol. 16, 1998.
- Peukert, Alexander: A Bipolar Copyright System for the Digital Network Environment. *Hastings Communications and Entertainment Law Journal*, Vol. 28, No. 1, 2005.
- Peukert, Alexander: Territoriality and Extraterritoriality in Intellectual Property Law. In: Günther Handl – Joachim Zekoll – Peer Zumbansen (ed.): *Beyond Territoriality: Transnational Legal Authority in an Age of Globalization*. Brill Academic Publishing, Leiden-Boston, 2012.
- Pogácsás Anett: *Különbözőség az egységben – A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. Doktori értekezés, 2017.
- Ranschburg Viktor: *A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozással Magyarországra*. Eggenberger, Budapest, 1901.
- Ricketson, Sam: *WIPO Study on Limitations and Exceptions of Copyright and Related Rights in the Digital Environment*. WIPO, SCCR/9/7, 2003.
- Rietjens, Bob: Copyright and the Three-Step Test: Are Broadband Levies Too Good to Be True. *International Review of Law, Computers & Technology*, Vol. 20, No. 3, 2006.
- Rignalda, Allard: National and International Dimensions of Copyright Law in the Internet Age – Harmonizing Exemptions: The Case of Orphan Works. *European Review of Private Law*, 2009/5.
- Ringer, Barbara A.: A New Horizon for International Copyright. *Copyright Society of the U.S.A. Bulletin*, Vol. 17, 1969.
- Rosati, Eleonora: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. *Common Market Law Review*, Vol. 52, 2015.
- Rosati, Eleonora: Non-Commercial Quotation and Freedom of Paranorma. *Information Technology and Electronic Commerce Law*, Vol. 8, No. 4, 2017.
- Samuelson, Pamela – Hashimoto, Kathryn: Is the U.S. Fair Use Doctrine Compatible with Berne and TRIPS Obligations? *UC Berkeley Public Law Research Paper*, 2018.
- Schwartz, Eric J.: An Overview of the International Treatment of Exceptions. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, No. 3, 2010.
- Senftleben, Martin: Bridging the Differences between Copyright's Legal Traditions – The Emerging EC Fair Use Doctrine. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, No. 3, 2010.
- Senftleben, Martin: Quotations, Parody and Fair Use. In: Bernt Hugenholtz – Antoon Quaedvlieg – Dirk Visser (szerk.): *1912–2012 – A Century of Dutch Copyright Law*. Amstelveen: deLex, 2012.
- Senftleben, Martin: The International Three-Step Test – A Model Provision for EC Fair Use Legislation. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, Vol. 1, 2010.

- Kiss Zoltán: A szabad felhasználás az alkotómunka, a tudományos kutatás, az archiválás, valamint a magáncélú és az intézményi célú felhasználások forrásvidékei. *Jura: A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja*, 2015/2.
- Koelman, Kamiel J.: Fixing the Three-Step Test. *European Intellectual Property Review*, 2006/8.
- Kritharas, Theodoros: Challenge of Copyright in the Information Society: Copyright on the Internet – Current Legal Aspects. *Revue Hellenique de Droit International*, Vol. 56, 2003.
- Kur, Annette: Of Oceans, Islands, and Inland Water – How Much Room for Exceptions and Limitations under the Three Step-Test? *Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper Series*, No. 08-04, 2008.
- Liu, Kung-Chung – Sun, Haochen: A Universal Copyright Fund: A New Way to Bridge the Copyright Divide. *National Taiwan University Law Review*, Vol. 1:2, 2006.
- Lula, Katie: Neither Here Nor There But Fair: An International Copyright Legal System Between East and West, Past and Present. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*. Vol. 8, Iss. 1, 2006.
- Malbon, Justin – Lawson, Charles – Davison, Mark: *The WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*. Edward Elgar, Northampton, 2014.
- Marshman, Sara D.: Giving a Country of Pirates a Chance: Using the Three-Step Test to Accommodate the Shifting of National Attitudes on Copyright Protection. *George Washington International Law Review*, Vol. 43, No. 4, 2011.
- Martin, Rebecca F.: The WIPO Performances and Phonograms Treaty: Will the U.S. Whistle a New Tune? *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 44, 1997.
- McAloon, Ross: Comply or Crumble: An Analysis of Sec. 110(5) of the Copyright Act and a Solution for Its Nonconformity. *AIPLA Quarterly Journal*, Vol. 40, No. 1, 2012.
- Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/5.
- Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/6.
- Monseau, Susanna: Fit for Purpose: Why the European Union Should Not Extend the Term of Related Rights Protection in Europe. *Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*, Vol. 19, No. 3, 2009.
- Mtima, Lateef: Copyright and Social Justice in the Digital Information Society – Three Steps toward Intellectual Property Social Justice. *Houston Law Review*, Vol. 53, No. 2, 2015.
- Nordemann, Axel: Berne and Beyond: Understanding International Conventions Relating to Copyright Law. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 59, 2012.
- Nótári Tamás: Remarks on Early Hungarian Copyright Regulation. In: *Geistiges Eigentum und Urheberrecht aus der historischen Perspektive. Lectiones Iuridicae*. Pólay Elemér Alapítvány, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2014.
- Okediji, Ruth: Toward an International Fair Use Doctrine. *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 39, 2000.
- Okediji, Ruth: TRIPs Dispute Settlement and the Sources of (International) Copyright Law. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 49, No. 2, 2001.

- Haile, Biruk: Scrutiny of the Ethiopian system of Copyright Limitations in the Light of International Legal Hybrid resulting from (the Impending) WTO Membership: Three-Step Test in Focus. *Journal of Ethiopian Law*, Vol. 25, 2012.
- Hajdú Dóra: A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak egyes értelmezési kérdései az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 6. sz., 2014.
- Hansen, Hugh C.: International Copyright: An Unorthodox Analysis. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 29, 1996.
- Harpur, Paul – Suzor, Nicolas: Copyright Protections and Disability Rights: Turning the Page to a New International Paradigm. *University of New South Wales Law Journal*, Vol. 36, Iss. 3, 2013.
- Harris, Lesley Ellen: A Single International Copyright Law. *Australian Law Librarian*, Vol. 9, 2001.
- Hilty, Retro M.: Declaration on the Three-Step Test: Where Do We Go from Here. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, Vol. 1, 2010.
- Hoeren, Thomas: The European Union Commission and Recent Trends in European Information Law. *Rutgers Computer Technology Law Journal*, Vol. 29, No. 1, 2003.
- Hugenholtz, P. Bernt – Senftleben, Martin R.F.: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. *Amsterdam Law School*, Research Paper, No. 2012-39, 2012.
- Hung, Lisan: The Supreme Court Holds That Parody May Be a Fair Use Under Section 107 of the 1976 Copyright Act. *Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 10, 1994.
- Iuliano, Jason: Is Legal File Sharing Legal: An Analysis of the Berne Three-Step Test. *Virginia Journal of Law & Technology*, Vol. 16, No. 3, 2011.
- Jun, Meeka – Rosenboro, Steven D.: The WIPO Treaties – The International Battle over Copyright Cyberturf. *Entertainment and Sports Lawyer*, Vol. 15, No. 3, 1997.
- Junker, Carl: *Die Berner convention zum Schutze der Werke der Litteratur und Kunst und Österreich-Ungarn*. Hölder, Bécs, 1900.
- Kampantai, Andromachi: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? *UK Law Students Review*, Vol. 3, Iss. 1, 2015.
- Kampelman, Max M.: The United States and International Copyright. *American Journal of International Law*, Vol. 41, 1947.
- Kaplan, Lisa Moloff: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, Vol. 26, 1994.
- Karsay Enikő – Laetitia Lagarde – Nikos Prentoulis: When Trade Mark Rights Meet Free Speech. *Managing Intellectual Property*, Vol. 243, 2014.
- Kennedy, Matthew: *WTO Dispute Settlement and the TRIPS Agreement – Applying Intellectual Property Standard sin Trade Law Framework*. Cambridge University Press, Cambridge, 2016.
- Kerremans, Robin: A Critical View on the European Draft Directive for Orphan Works. *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, Vol. 2, No. 1, 2012.
- Kis Réka: Az Európai Unió hatásköre a szerzői jog területén. *Acta Universitatis Sapientiae: Legal Studies*, 2017/6.

- Gervais, Daniel J.: Towards a New Core International Copyright Norm: The Reverse Three-Step Test. *Marquette Intellectual Property Law Review*, Vol. 9, 2005.
- Gervais, Daniel: The Derivative Right, or Why Copyright Law Protects Foxes Better than Hedgehogs. *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*, Vol. 15, 2013.
- Gibson, Alex: International Copyright. *The Commonwealth Law Review*, Vol. 4, 1907.
- Gin, Elaine B.: International Copyright Law: Beyond the WIPO & TRIPS Debate. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 86, 2004.
- Ginsburg, Jane C.: European Copyright Code – Back to the First Principles (With Some Additional Detail). *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 58, No. 2, 2011.
- Ginsburg, Jane C.: International Copyright: From a Bundle of National Copyright Laws to a Supranational Code. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 47, 2000.
- Ginsburg, Jane C.: Toward Supranational Copyright Law? The WTO Panel Decision and the “Three-Step Test” for Copyright Exceptions, *The Center for Law and Economic Studies*, Working Paper No. 181, 2001.
- Goldstein, Paul – Hugenholtz, P. Bernt: *International Copyright Principles, Law, and Practice*. Oxford University Press, második kiadás, New York, 2010.
- Goold, Patrick R.: The Interpretive Argument for a Balanced Three-Step Test. *American University International Law Review*, Vol. 33, Iss. 1, 2017.
- Griffiths, Jonathan: Infopaq, BSA and the “Europeanisation” of United Kingdom copyright law. *Media & Arts Law Review*, Vol. 16, 2011.
- Griffiths, Jonathan: The ‘Three-Step Test’ in European Copyright Law – Problems and Solutions. *Queen Mary University of London, School of Law, Legal Studies Research Paper*, No. 31/2009.
- Griffiths, Jonathan: Unsticking the Centre-Piece – The Liberation of European Copyright Law? *Journal of Intellectual Property Information Technology and e-Commerce Law*, Vol. 87, 2010.
- Grossman, Gene M. – Mavroidis, Petros C.: United States – Section 110(5) of the US Copyright Act, Recourse to Arbitration under Article 25 of the DSU: would’ve or should’ve? Impaired benefits due to copyright infringement. *World Trade Review*, Vol. 2, Iss. 2, 2003.
- Guan, Wenwei: Fair Dealing Doctrine Caught between Parody and UGC Exceptions: Hong Kong’s 2014 Copyright Amendment and Beyond. *Hong Kong Law Journal*, Vol. 45, No. 3, 2015.
- Gyenge Anikó: A kivételek és korlátozások céljai a szerzői monopoljogban. *Verseny és szabályozás*, 4. évf, 2010/1.
- Gyenge Anikó: A szerzői jog h-moll miséje: A három lépcsős teszt. *Jogi tanulmányok*, ELTE-ÁJK, Budapest, 2005/10.
- Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010.
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*. CompLex Jogtár-verzió, 2018.
- Hadl, Robert D.: The Crisis in International Copyright. *Columbia – VLA Journal of Law & the Arts*, Vol. 16, 1992.

- Perspective on Users' Rights. *Monash University Law Review*, Vol. 43, No. 1, 2017.
- Engle, Eric Allen: When is Fair Use Fair: A Comparison of E.U. and U.S. Intellectual Property Law. *The Transnational Lawyer*, Vol. 15, 2002.
- Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Kóhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, Győr, Budapest, 2015.
- Ficsor Mihály: Copyright for the Digital Era: The WIPO "Internet" Treaties. *Columbia-VLA Journal of Law & the Arts*, Vol. 21, Iss. 3-4, 1997.
- Ficsor Mihály: The International Digital Agenda and the New WIPO Treaties. *International Intellectual Property Law & Policy*, Vol. 4, Chapter 67, 2000.
- Ficsor Mihály: The WIPO Internet Treaties: International Developments. *International Intellectual Property Law & Policy*, Vol. 4, Chapter 76, 2000.
- Ficsor Mihály: The WIPO Internet Treaties: The United States as the Driver: The United States as the Main Source of Obstruction – As Seen by an Anti-Revolutionary Central European. *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, Vol. 6, 2006.
- Fisher, William: *Promises to Keep – Technology, Law, and the Future of Entertainment*. Stanford University Press, 2004.
- Fitzgerald, Brian – Gilchrist, John (ed.): *Copyright Perspectives, Past, Present and Prospect*. Springer, 2015.
- Foster, Mariko A.: Parody's Precarious Place: The Need to Legally Recognize Parody as Japan's Cultural Property. *Seton Hall Journal of Sports and Entertainment Law*, Vol. 23, No. 2, 2013.
- Frankel, Susy: The International Copyright Problem and Durable Solutions. *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law*, Vol. 18, 2015.
- Geiger, Christophe – Gervais, Daniel – Senftleben, Martin: The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law. *American University International Law Review*, Vol. 29, Iss. 3, 2014.
- Geller, Paul Edward: A German Approach to Fair Use: Test Cases for TRIPs Criteria for Copyright Limitations. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, 2010.
- Geller, Paul Edward: New Dynamics in International Copyright. *Columbia – VLA Journal of Law & the Arts*, Vol. 16, 1992.
- Geller, Paul Edward: Rethinking the Berne-Plus Framework: From Conflicts of Laws to Copyright. *European Intellectual Property Review*, Vol. 31, 2009.
- Gendreau, Ysolde: Canada and the Three-Step Test: A Step in Which Direction. *Marquette Intellectual Property Law Review*, Vol. 15, No. 2, 2011.
- Gervais, Daniel J.: Making Copyright Whole: A Principled Approach to Copyright Exceptions and Limitations. *University of Ottawa Law & Technology Journal*, Vol. 5, Iss. 1, 2008.
- Gervais, Daniel J.: The Internationalization of Intellectual Property: New Challenges from the very old and the very new. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, Vol. 12, 2002.

- Boytha György: Új problémák a szerzői alkotások nemzetközi felhasználása terén. A Berni Unió válsága. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Gondolat, Budapest, 2015.
- Caddy, Lorna – Shan, Niri – Aumage, Valerie: The European Approach to Fair Dealing – Harmony or Discord. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, No. 3, 2010.
- Carter, Edward L.: Harmonization of Copyright Law in Response to Technological Change: Lessons from Europe about Fair Use and Free Expression. *University of La Verne Law Review*, Vol. 30, No. 2, 2009.
- Caviedes, Alexander A.: International Copyright Law: Should the European Union Dictate Its Development. *Boston University International Law Journal*, Vol. 16, No. 1, 1998.
- Christie, Andrew – Wright, Robin: A Comparative Analysis of the Three-Step Tests in International Treaties. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 45, Iss. 4, 2014.
- Cordray, Monique L.: GATT v. WIPO. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 76, 1994.
- Crews, Kenneth D.: Harmonization and the Goals of Copyright: Property Rights or Cultural Progress? *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 6, Iss. 1, 1998.
- Crossland, Hugh J.: Rise and Fall of Fair Use: The Protection of Literary Materials against Copyright Infringement by New and Developing Media. *South Carolina Law Review*, Vol. 20, 1968.
- Dawid, Heinz: Basic Principles of International Copyright. *Copyright Society of the U.S.A. Bulletin*, Vol. 21, 1973.
- De los Reyes, James: Examining Copyright Exemptions for Web Mashups in the International Context – Applying American Constitutional Considerations as Guideposts for the TRIPS Three-Step Test. *Hastings Constitutional Law Quarterly*, Vol. 38, No. 2, 2011.
- Dinwoodie, Graeme B.: Copyright Lawmaking Authority: An (Inter)Nationalist Perspective on the Treaty Clause. *Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 30, 2007.
- Dinwoodie, Graeme B.: The International Intellectual Property System: Treaties, Norms, National Courts, and Private Ordering. In: Daniel Gervais (ed.) *Intellectual Property, Trade and Development: Strategies to Optimize Economic Development in a TRIPS Plus Era*. Oxford University Press, 2007.
- Dinwoodie, Graeme B.: The WIPO Copyright Treaty: A Transition to the Future of International Copyright Lawmaking? *Case Western Reserve Law Review*, Vol. 57, No. 4, 2007.
- Dreier, Thomas: Limitations: The Centerpiece of Copyright in Distress – An Introduction. *Information Technology and Electronic Commerce Law*, Vol. 1, No. 2, 2010.
- Dreyfuss, Rochelle: From Incentive to Commodity to Asset: How International Law is Reconceptualizing Intellectual Property. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 36, Iss. 4, 2015.
- Duffy, F. Ryan: International Copyright. *Air Law Review*, Vol. 8, 1937.
- Dworkin, Gerald: Exceptions to Copyright Exclusivity: Is Fair Use Consistent with Article 9.2 Berne and the New International Order. *International Intellectual Property Law & Policy*, Vol. 4, Chapter 66, 2000.
- Elmahjub, Ezieddin – Suzor, Nicolas: Fair Use and Fairness in Copyright: A Distributive Justice

Forrásjegyzék

Tanulmányok, monográfiák

- Abelman, Lawrence E. – Berkowitz, Linda L.: International Copyright Law. *New York Law School Review*, Vol. 22, 1977.
- Afori, Orit Fischman: The Evolution of Copyright Law and Inductive Speculations as to Its Future. *Journal of Intellectual Property Law*, Vol. 19, No. 2, 2012.
- Al-Sharieh, Saleh: Toward a Human Rights Method for Measuring International Copyright Law's Compliance with International Human Rights Law. *Utrecht Journal of International and European Law*, Vol. 32, 2016.
- Arnold, Richard – Rosati, Eleonora: Are national courts the addressees of the InfoSoc three-step test? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 10, Iss. 10, 2015.
- Atkinson, Benedict – Fitzgerald, Brian: *A Short History of Copyright The Genie of Information*. Springer, 2014.
- Ayoubi, Lida: The Marrakesh Treaty: Fixing International Copyright Law for the Benefit of the Visually Impaired Persons. *New Zealand Journal of Public and International Law*, Vol. 13, 2015.
- Barbosa, Roberto Garza: International Copyright Law and Litigation: Mechanism for Improvement. *Marquette Intellectual Property Law Review*, Vol. 11:1, 2007.
- Barbosa, Roberto Garza: Revisiting International Copyright Law. *Barry Law Review*, Vol. 8, 2007.
- Bergne, J. H. G.: International Copyright Union. *The Law Quarterly Review*, Vol. 3, No. 9, 1887.
- Bernárd Aurél – Timár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Bond, Catherine – Paramaguru, Abi – Greenleaf, Graham: Advance Australia Fair? The Copyright Reform Process. *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 10, No. 3-4, 2007.
- Boytha György: A nemzetközi szerzői jogi és szomszédjogi egyezmények komplex összefüggései. *Jogtudományi Közlöny*, 36. évf. 12. sz, 1981.
- Boytha György: A nemzetközi szerzőijog-védelem keletkezésének kérdései. *Jogtudományi Közlöny*, 1986/11.
- Boytha György: Computer Programs as Authors Works and Their Protection Under European Law. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Gondolat, Budapest, 2015.
- Boytha György: Interrelationship of Conventions on Copyright and Neighboring Rights. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Gondolat, Budapest, 2015.
- Boytha György: Penal Protection of Works of Visual Art under the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Gondolat, Budapest, 2015.
- Boytha György: The historical development of the regulation by international treaties of rights related to translation. In: Csehi Zoltán (szerk.): *Boytha György válogatott írásai*. Gondolat, Budapest, 2015.

	Nyelv	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	További rendelkezés
<p>Szoftver- irányelv 6(3)</p> <p>Adatbázis- irányelv 6(3)</p> <p>(közel azonos)</p>	EN	–	... or conflicts with a normal exploitation of the computer program/database.	... the provisions of this Article may not be interpreted in such a way as to allow its application to be used in a manner which unreasonably prejudices the rightholder's legitimate interests ...	In accordance with the provisions of the Berne Convention for the protection of Literary and Artistic Works, ...
Szjt. 33. § (2) bek.	HU	(2) A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, ... 33. § (3) A szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.	... amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit , továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.
	EN	Use is allowed and can be done without remuneration even on the basis of the provisions pertaining to free use only ... 33. § (3) The provisions pertaining to free use cannot be interpreted inclusively.	... to the extent that it is not injurious to the regular use of the works and it does not damage the authors legitimate interests without justification. Furthermore, use is allowed and can occur without remuneration if it fulfills the requirements of decency and its goal is not inconsistent with the purpose of free use.

	Nyelv	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	További rendelkezés
Infosoc- irányelv 5(5)	HU	Az (1), a (2), a (3) és a (4) bekezdésben foglalt kivételek és korlátozások kizárólag olyan különös esetekben alkalmazhatók, amelyek nem sérelmesek a mű vagy más, védelem alatt álló teljesítmény rendes felhasználására , és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit .	–
	EN	<i>The exceptions and limitations provided for in paragraphs 1, 2, 3 and 4 shall only be applied in certain special cases ...</i>	... which do not conflict with a normal exploitation of the work or other subject-matter and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the rightholder.	–
Bérlet- irányelv 10(3)	HU	Az (1) és (2) bekezdésben említett korlátozások kizárólag olyan különleges esetekben alkalmazhatók, amelyek nem sérelmesek a mű vagy más védelem alatt álló teljesítmény rendes felhasználására , és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit .	–
	EN	<i>The limitations referred to in paragraphs 1 and 2 shall be applied only in certain special cases ...</i>	... which do not conflict with a normal exploitation of the subject matter and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the rightholder.	–
Szoftver- irányelv 6(3) Adatbázis- irányelv 6(3) (közel azonos)	HU	–	... illetve akadályozza a számítógépi program/adatbázis rendes felhasználását e cikk rendelkezései nem értelmezhetők úgy, hogy lehetséges legyen oly módon történő alkalmazásuk, ami indokolatlanul károsítaná a jogosult jogos érdekeit , ...	Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezményvel összhangban ...

	Nyelv	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	További rendelkezés
WPPT 16(2)	HU	Az e Szerződésben biztosított jogokra vonatkozó korlátozásokat vagy kivételeket a Szerződő Felek olyan különleges esetekre szűkítik, amelyek nem sérelmesek az előadás, illetve a hangfelvétel rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják az előadóművészek vagy a hangfelvétel-előállítók jogos érdekeit.	16(1) A Szerződő Felek nemzeti jogszabályaikban ugyanolyan jellegű korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók védelme tekintetében, mint amilyeneket az irodalmi és művészeti alkotásokhoz fűződő szerzői jog védelmével kapcsolatban is előírnak.
	EN	<i>Contracting Parties shall confine any limitations of or exceptions to rights provided for in this Treaty to certain special cases ...</i>	<i>... which do not conflict with a normal exploitation of the performance or phonogram ...</i>	<i>... and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the performer or of the producer of the phonogram.</i>	16(1) Contracting Parties may, in their national legislation, provide for the same kinds of limitations or exceptions with regard to the protection of performers and producers of phonograms as they provide for, in their national legislation, in connection with the protection of copyright in literary and artistic works.

	Nyelv	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	További rendelkezés
WCT 10(1)	HU	A Szerződő Felek nemzeti jogszabályaikban egyes különleges esetekben korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő az irodalmi és művészeti alkotások szerzőinek e Szerződés szerint biztosított jogok tekintetében, amennyiben azok nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a szerző jogos érdekeit.	10(2) A Berni Egyezményben biztosított jogokra vonatkozó korlátozásokat vagy kivételeket a Szerződő felek olyan különleges esetekre tartják fenn, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a szerző jogos érdekeit.
	EN	<i>Contracting Parties may, in their national legislation, provide for limitations of or exceptions to the rights granted to authors of literary and artistic works under this Treaty in certain special cases ...</i>	<i>... that do not conflict with a normal exploitation of the work ...</i>	<i>... and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.</i>	10(2) Contracting Parties shall, when applying the Berne Convention, confine any limitations of or exceptions to rights provided for therein to certain special cases that do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.

ve – egy mondatban összefoglalható: a szerzői jog nemzetközi keretrendszere nem képezi akadályát a paródiakivétel hazai bevezetésének.

Melléklet: A háromlépcsős teszt az egyes jogforrásokban

	Nyelv	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	További rendelkezés
BUE 9(2)	HU	Az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szervei jogosultak arra, hogy különlleges esetekben lehetővé tegyék az említett művek többszörösítését, feltéve, hogy az ilyen többszörösítés nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit.	–
	EN	<i>It shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit the reproduction of such works in certain special cases,...</i>	<i>... provided that such reproduction does not conflict with a normal exploitation of the work ...</i>	<i>... and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.</i>	–
TRIPS 13	HU	A kizárólagos jogokra való korlátozásokat és kivételeket a Tagok olyan különleges esetekre szorítják, amelyek nem állnak ellentétben a mű szokásos felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.	–
	EN	<i>Members shall confine limitations or exceptions to exclusive rights to certain special cases ...</i>	<i>... which do not conflict with a normal exploitation of the work ...</i>	<i>... and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder.</i>	–

Összességében tehát álláspontunk szerint az Sztj. egyedi háromlépcsős tesztje ugyancsak biztosítja annak a lehetőségét, hogy a hazai jogalkotó átültethesse a paródiakivételt az EU jogában – és nyilván a nemzetközi szerzői jogi jogforrásokban – biztosított keretek²⁷⁹ között.

V. Konklúzió

Jelen tanulmány annak a kérdésnek a megválaszolására vállalkozott, hogy a paródiakivétel hazai bevezetésének van-e a nemzetközi jogforrásokból²⁸⁰ és az EU jogából fakadó akadály, különös tekintettel a háromlépcsős teszt (és annak egyes megjelenési formái) rendelkezéseire – illetve feltárta a kivétel megjelenítésének hazai és nemzetközi jogi kereteit.

A felvetés vizsgálata során áttekintésre került a nemzetközi szerzői jogi jogforrási keretrendszer fejlődéstörténete – a bilaterális megállapodásoktól egészen a pragmatikus jogforrásokig –, majd a kivételek és korlátozások szempontjából meghatározó jelentőségű háromlépcsős teszt fejlődésének állomásai és értelmezésének lehetőségei kerültek elemzésre. Ennek során kitértünk a tesztnek a BUE-ben, a TRIPS-megállapodásban és a WIPO internetszerződéseiben található formáira, részletesen bemutattuk a WTO Vitarendezési Testületének a tesztrel kapcsolatos állásfoglalását,²⁸¹ illetve az Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdésében és az Sztj. 33. § (2) bekezdésében található, az utóbbi esetben egészen egyedinek mondható megoldást.

A teljesség kedvéért azonosításra kerültek az értelmezés olyan alternatív lehetőségei is, amelyek a gyakorlatban valószínűleg kevés eséllyel kerülnek alkalmazásra,²⁸² ugyanakkor jól mutatják, hogy a teszt olvasata potenciálisan milyen színes képet mutat.

A fenti kutatások alapján megalapozottan megítélhetővé vált, hogy a paródiakivétel összeegyeztethető-e a háromlépcsős teszt egyes inkarnációinak követelményeivel. A rendelkezésre álló jogforrások közül a TRIPS-megállapodás és az Sztj. tesztjének fényében egyaránt részletes vizsgálat tárgyává tettük, hogy a paródiacélú felhasználások milyen módon teljesíthetők, teljesítik a teszt egyes lépcsőinek²⁸³ követelményeit.

Bár jelen tanulmány a kérdés maradéktalan körüljárása érdekében hosszasan és mélyrehatóan igyekezett a felmerülő kérdéseket feltárni, a kutatás eredménye – leegyszerűsít-

²⁷⁹ L. még: *Karsay Enikő, Laetitia Lagarde, Nikos Prentoulis: When Trade Mark Rights Meet Free Speech. Managing Intellectual Property*, 2014, 243. sz., p. 18.

²⁸⁰ L. még: *A. Henry Olsson: New Media and International Copyright Law. Journal of Media Law and Practice*, 1. évf. 1. sz., 1980, p. 62–63.

²⁸¹ *Ruth Okediji: TRIPs Dispute Settlement and the Sources of (International) Copyright Law. Journal of the Copyright Society of the U.S.A.*, 49. évf. 2. sz., 2001, p. 625–628.

²⁸² *Orit Fischman Afori: The Evolution of Copyright Law and Inductive Speculations as to Its Future. Journal of Intellectual Property Law*, 19. évf. 2. sz., 2012, p. 258, elérhető: <https://goo.gl/hPbSNN>.

²⁸³ *James de los Reyes: Examining Copyright Exemptions for Web Mashups in the International Context – Applying American Constitutional Considerations as Guideposts for the TRIPS Three-Step Test. Hastings Constitutional Law Quarterly*, 38. évf. 2. sz., 2011, p. 487.

két²⁷³ és a paródiacélú felhasználások alkalmasak arra, hogy közvetett úton bevételeket generáljanak az eredeti mű jogosultjának oldalán is.²⁷⁴

A második és harmadik lépcső tekintetében a hazai jogirodalom nem fogalmaz meg a WTO Vitarendezési Testületének álláspontjától²⁷⁵ részletesebb megközelítést, így ezek tekintetében a fent elmondottak irányadóak, ugyanakkor szükséges vizsgálat tárgyává tenni az Szjt. további követelményeit is.

Azon fordulat, miszerint a felhasználás nem irányulhat a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férhető célra – egyetértve az SZJSZT álláspontjával –,²⁷⁶ álláspontunk szerint is az első lépcső leképeződése: a jogalkotó vélhetően azt szerette volna biztosítani, hogy a kivétel által elérni kívánt cél(ok) elérését ne csak a jogalkotó, hanem a jogalkalmazó is mérlegelés tárgyává tehesse, ezáltal is garantálva – helyesen – a szabad felhasználás funkcionalitását és a szerzői érdekek védelmét. Tehát a rendelkezés az első lépcsőre tekintettel nem redundáns, a kiváltani kívánt joghatás azonosítható. Ugyanakkor – tekintettel az első lépcső kapcsán jelen alfejezetben kifejtettekre – álláspontunk szerint ez a követelmény nem képezheti akadályát a kivétel bevezetésének.

Végezetül szükséges utalni a tisztesség követelményére is. A polgári jog generálklauzulájából²⁷⁷ is következő rendelkezés célja vélhetően az, hogy abban az esetben, ha bár a felhasználás *pro forma* megfelel a szabad felhasználási eset rendelkezéseinek, de a kivétel célja mégsem érvényesül – tehát materiálisan mégsem a kívánt joghatást érné el a jogalkotó –, *ultima ratió*ként egy olyan értelmezési eszközt adjon a jogalkalmazó kezébe, amely alkalmas lehet arra, hogy a rendelkezés funkcionalitását fenntartsa. Bár tudomásunk szerint a gyakorlatban nem volt olyan eset, amelyben egy szabad felhasználás tisztességességének hiánya miatt bukott volna el a bíróság előtt, a rendelkezés rugalmasságot szolgáló célját tekintve támogatható – bízva abban, hogy nem csupán a szűkítő értelmezés irányába alkalmazható.

Ehhez még szükséges hozzáfűzni, hogy Belgium és Luxemburg paródiakivétele egyébként tartalmazza a tisztesség követelményét, illetve számos más országban megtalálható a műfaj szabályaihoz való igazodás követelménye²⁷⁸ – amely bizonyos mértékben akár egyezést, átfedést is mutathat az előbbi kategóriával –, tehát a paródia külföldi gyakorlatában megjelenik ez a követelmény. Ugyanakkor szükséges leszögezni, hogy mivel – amennyiben a fenti okfejtés helyes – a rendelkezés alapvetően a jogalkalmazó mérlegelési jogkörét hivatott biztosítani, a paródiakivétel bevezetésének általános akadályát ezen szabály nem képezheti.

²⁷³ Goldstein, Hugenholtz: i. m. (264), p. 357.

²⁷⁴ Ugyancsak vizsgálandó kérdés, hogy CDSM-irányelv 17. cikk (7) bekezdése mennyiben teszi lehetővé ezen szempontok mérlegelését a jövőben a tagállamok oldalán.

²⁷⁵ L. még: Ross McAloon: Comply or Crumble: An Analysis of Sec. 110(5) of the Copyright Act and a Solution for Its Nonconformity. AIPLA Quarterly Journal, 40. évf. 1. sz., p. 181–187.

²⁷⁶ I. m. (267), 17. pont.

²⁷⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 1:3. §.

²⁷⁸ Újhelyi: i. m. (259), p. 87.

IV.2. A paródia az Szjt. tesztjének olvasatában

A fentiekben kifejtettek szerint az Szjt. egészen egyedi megoldást választott a nemzetközi jogforrásokban, illetve az Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdésében található háromlépcsős tesztnek való megfeleléshez.

A megoldás egyik sajátossága, hogy a klasszikus teszt első lépcsőjét nem vagy csak közvetetten²⁶⁶ jelenti meg az Szjt. 33. § (2) bekezdése abból fakadóan, hogy ezen elem elsődleges címzettje a jogalkotó.²⁶⁷ Így a hazai jogban annak mérlegelése, hogy az adott szabad felhasználás csak különleges eseteket fed-e le,²⁶⁸ alapvetően a jogpolitikai döntéshozatal terrénumába tartozik. Ebben a körben a jogalkotónak elsősorban azt kell mérlegelnie, hogy a paródiacélú felhasználásokat elismerő szabad felhasználási eset kvalitatív és kvantitatív szempontból²⁶⁹ hogyan viszonyul az átdolgozással kapcsolatos vagyoni joghoz, a kivétel mögött van-e olyan indikáció, amely megalapozza annak törvényi szintre való emelését.

Mindezek alapján a mérleg egyik serpenyőjébe a szerző kizárólagos vagyoni jogát, a másikba pedig a szabad felhasználás által potenciálisan elérhető előnyöket kell elhelyezni. Álláspontunk szerint a paródiakivétel bevezetése – különösen a megváltozott felhasználási és engedélyezési szokásokra tekintettel – a kieső licencdíjakat jelentős mértékben meghaladó társadalmi előnyöket generálhat,²⁷⁰ így ezen mérlegelés nem képezheti akadályát a kivétel bevezetésének. Különösen igaz ez arra tekintettel, hogy egy kivétel alapvetően három célt szolgálhat: a – tulajdonhoz való jogtól eltérő – alapvető jogok érvényesülését, a felhasználók érdekeit vagy gazdasági érdekeket.²⁷¹ Álláspontunk szerint a paródiakivétel esetében mindhárom cél egyidejűleg érvényesülhet: szolgálná a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jog²⁷² érvényesülését, a felhasználók az eredeti mű kritizálásával kapcsolatos érde-

²⁶⁶ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. CompLex Jogtár-verzió, 2018 (a továbbiakban: Nagykommentár).

²⁶⁷ SZJSZT-17/2006 A jogellenes forrásból történő másolás kérdése, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_017_rec.pdf, 17–18. pont.

²⁶⁸ Eric J. Schwartz: An Overview of the International Treatment of Exceptions. Journal of the Copyright Society of the U.S.A. 57. évf. 3. sz., 2010, p. 485.

²⁶⁹ Annette Kur: Of Oceans, Islands, and Inland Water – How Much Room for Exceptions and Limitations under the Three Step-Test? Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper Series, No. 08-04, 2008, p. 22, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1317707.

²⁷⁰ William Fisher: Promises to Keep – Technology, Law, and the Future of Entertainment. Stanford University Press, 2004, p. 163.

²⁷¹ Biruk Haile: Scrutiny of the Ethiopian system of Copyright Limitations in the Light of International Legal Hybrid resulting from (the Impending) WTO Membership: Three-Step Test in Focus. Journal of Ethiopian Law, 25. évf., 2012, p. 160.

²⁷² L. még: *Andromachi Kampantai*: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? UK Law Students Review, 3. évf. 1. sz., 2015, p. 52.